

Nyírfa a Trefort-kertben: „létrehoztuk a történeti ruszisztika első magyarországi műhelyét” ■ Jubileumi kötetünk: „nemzedékek egy fedél alatt” ■ Krausz Tamás monográfiája: „a legjobb és legeredetibb új könyv angol nyelven” ■ Mesterek és tanítványok: „a kutatás korlátlan szabadsága” ■ Mítoszok és sztereotípiák: „Az oroszok erre is képesek” ■ Hallgatóink írásai: „Kipróbálni mindent, ami nagyon orosz” ■ Új dékánok: Borhy László és Ivan Tucskov

Beréza в парке Трефорт: «мы создали первую в Венгрии мастерскую по исторической русистике» ■ Наше юбилейное издание: «встреча поколений» ■ Монография Тамаша Крауса: «лучшая и самая оригинальная книга среди англоязычных новинок» ■ Учителя и ученики: «неограниченная свобода исследований» ■ Мифы и стереотипы: «русские даже такое могут» ■ От наших студентов: «Испытать все самое русское» ■ Новые деканы: Ласло Борхи и Иван Тучков

Az első szó jogán... / „По праву первого слова”		„Tempus et universum”	20	Kul-túra / Культпоход	
Szvák Gyula: Huszonöt év	2	Академик Ласло Борхи, декан университета им. Лоранда Этвеша		Gyimesi Zsuzsanna: A Maladype ügye	29
Дюла Свак: Двадцать пять лет	2	A Veréb-hegytől a Villa Rotondáig		Жужанна Димеши: Дело Маладипе	29
		Ivan Ivanovics Tucskov professzor, a moszkvai Lomonoszov Egyetem Történettudományi Karának dékánja		Miért három a három négyzet?	30
		От Воробьёвых гор до Виллы Ротонда		– A „Tri kvadrata” kiadóról	
Visszaszámláló / Обратный отсчёт		Проф. Иван Иванович Тучков, декан Исторического факультета МГУ им. Ломоносова		Почему именно «три» квадрата?	
Történeti ruszisztika a XXI. században	4			– об издательстве «Три квадрата»	
A „budapesti iskola” jubileumi konferenciája	4	Könyvjelző / Книжная закладка		Kitekintő / Окно в русский мир	
Историческая русистика в XXI веке	4	Elhordott múltjaink	23	Utazásaink az Urál szívébe	32
Юбилейная конференция «будапештской школы»		– Svetlana Alekszijevicekről, a Nobel-díj kapcsán		Bulgária – po-russzki	34
Ruszista ünnepek és hétköznapiok	6	«Время секунд хэнд»			
Праздники и будни русистов	6	– о Светлане Алексиевиче, по поводу её Нобелевской премии		Moszkva tér / Площадь Москвы	
		Fiktív Gorkij, fiktív Lenin	24	Beke Gabriella: Moszkva, meglepetésekkel	36
		– Spiró Györgyről, a <i>Diavolina</i> kapcsán			
Oroszástudomány / Россияведение		Фиктивный Горький, фиктивный Ленин		Újnyelv-lecke / Новояз	
A tanár és a tanítványok:		– о Дёрде Шпиро, по поводу его книги «Диаволина»		A szavak emlékezete – Lev Szkvorcov lexikográfus-nyelvészről	37
Nyolckötetnyi tanulmány Ruszlan Szkrinnyikov emlékére	14	Sakkparti a szigeten		Лев Скворцов: «Полиция» против «милиция»?	37
Szvák Gyula: Volt egyszer egy történész		– Szócs Géza Orosz István könyvéről			
Мастер и ученики: восемь томов – в память Руслану Скрынникову		Шахматная партия на острове		A mi ruszisztikánk / Наша русистика	
Дюла Свак: Жил-был историк...		– Геза Сёч о книге Иштвана Ороса		Jubileumi köteteink	39
		„Ördögi feladatnak bizonyult”	27	Наши юбилейные издания	39
		– Hetényi Zsuzsa Nabokov-monográfiájáról		Fiatal ruszisták „alternatívái”	
Mítoszok és trendek / Мифы и тренды		«Оказалось чертовски трудной задачей»	27	„Альтернативы” молодых русистов	
Mi az orosz?	16	– О монографии по Набокову Жужи Хетены		Generációk egy fedél alatt	
Мítoszok és sztereotípiák az oroszokról				Встреча поколений	
Что такое «русский»?	16			Kvász Iván: Fiókák	40
Мифы и стереотипы о русских				Иван Квас: Птенцы	40
				Nyírfa a Trefort-kertben	42
Párhuzamos arcképek / Параллельные портреты				Берёзка в парке Трефорта	42
„Tempus et universum”	20				
Borhy László akadémikus, az ELTE BTK dékánja					

A címlapon: 25 éves a Ruszisztikai Központ. A ruszisták nyírfája a Trefort-kertben
 На обложке: Центру русистики 25 лет. Берёзка русистов в парке Трефорта.

OROSZ NEGYED / РУССКИЙ КВАРТАЛ / 2015. JUBILEUMI SZÁM

OROSZ NEGYED – AZ ELTE RUSZISZTIKAI KUTATÁSI ÉS MÓDSZERTANI KÖZPONTJA ÉS AZ ALAPÍTÁNY AZ OROSZ NYELVÉRT ÉS KULTÚRÁÉRT IDŐSZAKOS TÁJÉKOZTATÓ KIADVÁNYA / «РУССКИЙ КВАРТАЛ» – ИНФОРМАЦИОННЫЙ ЖУРНАЛ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОГО И МЕТОДИЧЕСКОГО ЦЕНТРА РУСИСТИКИ ЭЛТЕ, И ФОНДА В ПОДДЕРЖКУ РУССКОГО ЯЗЫКА И КУЛЬТУРЫ. – FŐSZERKESZTŐ: KISS ILONA / ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР: ИЛОНА КИШ – BORÍTÓ- ÉS LAPTERV, TÖRDELÉS: PINTÉR JÓZSEF / ОФОРМЛЕНИЕ И ВЕРСТКА: ЙОЖЕФ ПИНТЕР / SZÖVEG: GYIMESI ZSUZSANNA, KISS ILONA, SZANISZLÓ ORSOLYA / ТЕКСТ: ЖУЖАННА ДИМЕШИ, ИЛОНА КИШ, ОРШОЙА САНИСЛО / КÉPSZERKESZTŐ: GYIMESI ZSUZSANNA / ПОДБОРКА ФОТОМАТЕРИАЛОВ: ЖУЖАННА ДИМЕШИ / FELELŐS KIADÓ: SZVÁK GYULA / ОТВЕТСТВЕННЫЙ ИЗДАТЕЛЬ: ДЮЛА СВАК – А KIADÓ CÍME: ELTE BTK RUSZISZTIKAI KÖZPONT 1088 BUDAPEST, MŰZEUM KRT. 6–8. АДРЕС ИЗДАТЕЛЬСТВА: ЦЕНТР РУСИСТИКИ, ЭЛТЭ, ФИЛОЛОГИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ, 1088 МУЗЕУМ КРТ. 6–8. / TEL.-FAX / ТЕЛ.-ФАКС: 36-1-485-5207 – E-MAIL: RUSSISTICS@LUDENS.ELTE.HU / HTTP://WWW.RUSSTUDIES.HU / NYOMDAI KIVITELEZÉS / ТИПОГРАФИЯ: DEMAX MŰVEK NYOMDAIPARI KFT. – FELELŐS VEZETŐ: TÁBORI SZABOLCS ÜGYVEZETŐ / РУКОВОДИТЕЛЬ: САБОЛЧ ТАБОРИ, ИСПОЛНИТЕЛЬНЫЙ ДИРЕКТОР – HU ISSN 2060-6516

Huszonöt év

Három földrész húsz városából több mint félszáz tudós kollégát köszönhattünk a Ruszisztikai Központ jubileumi konferenciáján, akik elfogadták meghívásunkat, rangot adva tudományos tanácskozásunknak, és megtisztelve ünnepségünket. Az illendőség és a tisztesség úgy kívánja, hogy e rövid jubileumi számvetést köszönetnyilvánításokkal kezdjem. Az első helyen barátomat és kollégámat, Krausz Tamást említem, akivel az alapítástól a mai napig egy jól működő tandemként munkálkodunk. De az 1990-es „alapító atyák” közé tartozik Szilágyi Ákos és Sz. Bíró Zoltán is. Különösen sokat köszönhattünk az akkori dékánnak, Manherz Károlynak, aki a „központ” szervezeti formáját kitalálta. Az utolsó nyolc évben pedig egykori tanítványom, Dezső Tamás támogatta a kar vezetőjeként munkánkat. Az ELTE rektorai közül Hudecz Ferenc akadémikust és a most hivatalban lévő Mezey Barnát emelném ki, akik különösen sokat segítettek központunk nemzetközi kapcsolatrendszerének kiszélesítésében.

Természetesen az egyetem falain kívül is van élet, ezért hálások vagyunk az Orosz Kulturális és Tudományos Központnak a sokéves együttműködésért. A legtöbbet azonban a szakmának köszönhetjük: a nemzetközi ruszisztikai közösségnek s azon belül is elsősorban az oroszországi tudományosságnak, de a Budapesten kívüli magyar műhelyekkel is mindig a sorokat összezárva és a szakmát nem szegmentálva tudtunk együttműködni. A leghálásabb azonban a központ munkatársainak vagyok, akik ily hosszú idő alatt nem csupán elviseltek, de elképzeléseim alkotó megvalósítóivá, sőt továbbfejlesztőivé váltak. A jubileumi konferencia ragyogó megszervezéséért a szervezési munkacsoportot, s annak élén különösen Gyimesi Zsuzsát illeti dicséret.

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Ruszisztikai Központja 2015-ben fennállásának 20., szellemi elődje, a Magyar Ruszisztikai Intézet pedig 25. évfordulójához érkezett. Általában ennél kevesebb is elég szokott lenni az ünneplésre, számvetésre és visszatekintésre. Mi, a központ egykori, jelenlegi és jövődő munkatársai, legkiválóbb tanítványai, természetesen büszkék vagyunk a megtett útra, örülünk eredményeinknek, és nagy várakozásokkal te-

kintünk a jövőbe. Valamiféle „győzelmi” hangulatról azonban szó sincs, mert bár élénken él bennünk, milyen ellenszélben alapítottuk intézményünket, mekkora ellenállást kellett leküzdenünk, milyen sziszifuszinak éreztük harcunkat a történeti ruszisztika első magyarországi műhelyének létrehozásáért, a munka azonban nem zárult, mert nem is zárulhat le.

Tudományos, de akár oktatási tekintetben egy negyedszázad nem kecsegtethet végleges eredményekkel. Létrehozta ugyan az alapokat, kijelöl irányokat és meghatározza a feladatokat, ahhoz azonban, hogy a nemzetközi tudományosság egy számon tartott és megbecsült iskolája létrejöhön, nemzedékek egymásra épülő szorgos, kitartó és alázatos munkálkodására van szükség.

Szerénytelenség lenne állítani, hogy e téren olyan rosszul állnánk: nemzetközi beágyazottságunkra nem panaszkodhatunk, s ahogy a jubileum alkalmából összeállított tanszéki kötet, *A mi Ruszisztikánk* is tanúság rá, az utánunk jövő kutatógárda is ott dörömböl – sőt, már bebocsátást is nyert – a magyar ruszisztika kapuján. Bizonyos értelemben a mi tudományszakunknak nehezebb idehaza, mint külföldön kivívnia az elismertséget. Ennek megvannak a történelmi-politikai, de tudománytörténeti okai is. Az „orosz téma” sosem volt hazánkban különösképpen népszerű – se a közvélemény, se az akadémiai tudományosság számára. Az előítéletek legyűrése egyik szférában sem megy egyik napról a másikra, maradt teendőnk ez ügyben épp elég, de igazságtalan lennék, ha azt állítanám, hogy az elmúlt huszonöt évben nem történt e tekintetben is előrehaladás. Kötetünk tehát egy hosszú építkezési folyamat egy kimerevített pillanatát rögzíti. Reprezentatív abban az értelemben, hogy megmutatja: hol áll ma a tágan értelmezett magyar történeti ruszisztika, s azon belül is az ELTE Ruszisztikai Központja. A témák kavalkádját, a megközelítések sokaságát, a vélemények pluralizmusát, a kutatás korlátlan szabadságát demonstrálja.

Ruszisták vagyunk, ezért megelégedéssel nyugtázzuk, ha tevékenységünk a magyar–orosz tudományos-kulturális közeledést, de legalább egymás jobb megismerését is szolgálja. Hivatásunk lényege azonban a múlt minden „harag és részrehajlás”, minden megszépités nélküli kendőzetlen feltárása, azzal a nem titkolt céllal, hogy a kollektív tudás gyarapításával hasznára legyünk az utánunk jövő és okulni hajlandó nemzedékeknek.

Szvák Gyula

Двадцать пять лет

Больше чем полуста учёных коллег приехало из 20-и городов 3-х континентов, чтобы участвовать в нашей юбилейной конференции, придав нашему празднику особую приподнятость. Я хотел бы прежде всего, следуя правилам приличия и порядочности, начать с выражения благодарности и признательности. На первом месте я упомяну своего товарища и коллегу Тамаша Крауса, с которым мы в качестве эффективно функционирующего тандема работаем со времени основания Центра русистики вплоть до наших дней. Но к числу «отцов-основателей» 1990-х годов относятся и Акош Силади и Золтан С. Биро. Особенно многим мы обязаны Карою Манхерцу, который был тогда деканом и придумал саму организационную форму «центр». А за последние восемь лет нашу деятельность поддерживал в качестве руководителя факультета мой бывший студент Тамаш Дежё. Среди ректоров Будапештского университета им. Лоранда Этвеша я хотел бы выделить академика Ференца Худеца, а также ныне действующего ректора Барну Мезеи, которые оказали нашему Центру особенно большую помощь в расширении международных связей.

Конечно, жизнь есть и вне стен университета, поэтому мы признательны Российскому культурному и научному цен-

тру за многолетнее сотрудничество. Однако наибольшую признательность я должен выразить представителям нашей профессии: международному сообществу русистов, прежде всего российским ученым, а также работающим вне Будапешта венгерским научным коллективам, с которыми мы всегда работали заодно, плечом к плечу, не сегментируя нашей профессии. И, конечно, я чрезвычайно благодарен сотрудникам нашего Центра, которые не просто терпели меня на протяжении столь долгого времени, но и творчески претворяли в жизнь, больше того, развивали, совершенствовали мои замыслы. Благодарность за великолепную организацию настоящей конференции должна быть адресована организационной рабочей группе во главе с Жужей Димеши.

В 2015 г. Центр русистики Будапештского университета им. Лоранда Этвеша отмечает 20-ю, а его «духовный» предшественник, Венгерский институт русистики, 25-ю годовщину основания. Обычно и меньшего времени бывает достаточно для празднования, ретроспективной оценки и подведения итогов. Мы, бывшие, нынешние и будущие сотрудники, лучшие воспитанники Центра, конечно, гордимся проделанным путем, радуемся достигнутому результату и с большими надеж-

дами смотрим в будущее. Однако ни о каких «победных» настроениях не может быть и речи, поскольку, хотя мы живо помним неблагоприятную атмосферу, в которой был основан наш Центр, и то сильное противодействие, которое нам пришлось преодолеть, хотя мы не забыли ощущения сизифового труда, владевшего нами в борьбе за создание первой в Венгрии научной лаборатории исторической русистики, работа еще далеко не закончена, да и не может быть закончена.

В области науки и образования четверти века недостаточно для получения окончательных результатов. За это время можно заложить фундамент, наметить направления работы и определить задачи, но для создания значимой и авторитетной школы международной науки нужен кропотливый, упорный и самоотверженный труд нескольких поколений.

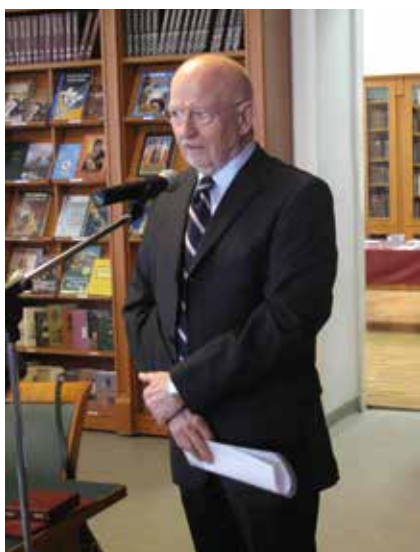
Было бы нескромно утверждать, что в этом отношении мы находимся в плохом положении: нельзя пожаловаться на прочность наших международных связей, и, как показывает, например, сборник «Наша русистика», выпущенный нашей кафедрой по случаю праздничной годовщины, идущая нам на смену группа молодых ученых уже стучится в двери, больше того, уже переступила через порог венгерской русистики. В определенном смысле нашей научной дисциплине труднее добиться признания в Венгрии, чем за ее пределами. Такое положение имеет свои исторические и политические причины, а также предпосылки в истории науки. «Русская тематика» никогда не была популярной в нашей стране ни в глазах обще-

ственного мнения, ни в академической науке. Ни в одной сфере нельзя преодолеть предрассудки мгновенно, в этом отношении у нас еще хватает работы, однако было бы несправедливо утверждать, что за последние двадцать пять лет здесь не было достигнуто никакого прогресса.

Таким образом, наш сборник как бы зафиксировал остановленное мгновение долгого созидательного процесса. Он репрезентативен в том смысле, что показывает, в каком положении находится в настоящее время венгерская историческая русистика в широком понимании этого понятия и конкретно Центр русистики Будапештского университета им. Лоранда Этвеша, демонстрирует изобилие тем, многообразие подходов, плюрализм мнений, неограниченную свободу исследований.

Мы – русисты, поэтому мы с удовлетворением отмечаем те случаи, когда наша деятельность служит культурному и научному сближению Венгрии и России или, по крайней мере, более тесному знакомству друг с другом. Однако суть нашей профессии состоит в неприукрашенном, честном изображении прошлого, в его изучении «без гнева и пристрастия» с непрекрытой целью путем приумножения коллективных знаний принести пользу следующим за нами и готовых учиться поколений.

Дюла Свак

Történeti ruszisztika a XXI. században

A „budapesti iskola” jubileumi konferenciája

Az ELTE BTK Ruszisztikai Központja az elmúlt évben többszörös jubileumot ünnepelt: a központ fennállásának huszadik, elődje, a Magyar Ruszisztikai Intézet alapításának pedig 25. évfordulóját. A jubileumi év legrangosabb eseménye az immár a tizedik alkalommal megrendezett, hagyományos nemzetközi történeti ruszisztikai konferencia volt. Az 1998-ban alapított s azóta minden második évben összegyűlő tudományos tanácskozás hamar népszerűvé vált a ruszista szakma egyetemi és akadémiai köreiből, középponti témái alkalmat adtak a kutatás mainstream problémáinak megvitatására, az új irányok kijelölésére, új megközelítések bemutatására. Amikor 2006-ban a világ jelentős történeti ruszisztikai iskoláinak feltérképezése volt a cél, egyértelműen bebizonyosodott, hogy a „budapesti ruszisztika” nem egyszerűen házigazda, hanem meghatározó „kutatási tárgy”. Nemzetközi rangját és egyben specifikumát az adja, hogy miközben az orosz történelmet külső nézőpontból, a tárgy követelte objektivitással szemléli, sajátos „geotudományos” helyzete folytán, a regionális érintkezés folytonossága és a közös „félmúlt” révén módja van arra is, hogy az oroszországi, belső szempontok értelmezéséhez megfelelő kereteket dolgozzon ki. E kettős perspektíva nyilvánvalóan közrejátszott abban, hogy a budapesti biennále mára a keleti és nyugati ruszisztika közötti intézményi közvetítővé vált.

A jubileum módot adott a számvetésre, ugyanakkor mégis inkább a jövő felé tekintésre ösztönözte a szervezőket: a konferencia célja ezúttal az volt, hogy fölmérje a XXI. századi történeti ruszisztikai kutatások fő irányait, megvitassa a megvalósítás tematikus, módszertani és értelmezési megközelítéseit. Ez a célkitűzés igen termékenynek bizonyult, amit a jelentkezők példátlanul magas száma azonnal jelzett: három kontinens, 6 ország, 20 város 27 intézményének képviselői jöttek el Budapestre. A legnépesebb delegáció Jekatyerinburgból (10 fő), illetve Moszkvából érkezett (9 fő), a 18 magyarországi kutató között 6 doktorandusz volt. A legfiatalabb fellépők húszas éveik közepén, a legidősebbek hetvenes éveik végén járnak. A két legtávolabbi hely, ahonnan előadók érkeztek, több mint tízezer kilométerre van egymástól (Portland az Egyesült Államokban és Novoszibirszk Oroszországban). A leghűségesebb előadók az Egyesült Államokból érkeztek, akik 1998 óta minden alkalommal részt vettek a konferencián.

A konferenciát Erdődy Gábor professzor, az ELTE nemzetközi rektorhelyettese nyitotta meg, a megnyitóján Szvák Gyula professzor bemutatta a Ruszisztikai Központ munkatársainak tanulmányaiból készült, több mint 400 oldalas, (faj)súlyos tanulmánykötetet, amelyet a 20/25 éves jubileum alkalmából adtunk ki. A 20 írást tartalmazó könyv címe: „A mi Ruszisztikánk”. Négy szekcióban zajlott a munka: a XIX. század előtti periódus, a XIX. századtól 1917-ig tartó korszak, illetve a XX. századtól napjainkig tartó időszak kutatói alkottak egy-egy szekciót, a negyedik munkacsoportban pedig a historiográfiai és módszertani kérdéseket vizsgálták.

Minden tematikus blokk után élénk, tárgyyszerű vita alakult ki: a nézőpontok ütközése, az értelmezések és megközelítések szembeállítás, az orosz kollégáktól megszokott éles kérdésfelvetések révén igazán érdekessé és érdemivé vált a konferencia minden ülése.

Mód nyílt arra is, hogy a nyugati ruszisztikai műhelyek problémáit megismerhessük. A Sorbonne-ról érkező előadó, Francine-Dominique Liechtenhan professzor úgy ítélte meg, hogy Franciaországban az Oroszország-kutatás nem számít perspektivikus területnek. Emmanuel Waegemans professzor Leuvenből arról tájékoztatót, hogy Belgiumban élénk ruszisztikai kutatások folynak, s támogatást is nyernek, igaz, hogy csak orosz nyelven érdemes publikálni, mert az eredmények iránt leginkább az orosz ajkúak érdeklődnek. Irina Glebova, az Orosz Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Intézetében működő Oroszsgtudományi Központ vezetője a tudományág oroszországi távlatait bemutatva a nemzetközi kooperáció bővítésében jelölte meg a továbblépés feltételét. A magyar ruszisztikai kutatások jövőjét az egyre erősödő új generáció garantálja: ezúttal hat kiváló fiatal kutató mutatkozott be, a XVIII. századtól a XX. század második feléig minden fontos periódust átfogó munkáikkal. Az orosz előadók külön kiemelték ennek jelentőségét és az elhangzott előadások magas színvonalát. A hat doktorandusz közül öt az ELTE BTK hallgatója. Az előadások nem kerültek meg a kemény kérdéseket sem. Külön hangsúlyozták a történelmi emlékezet erősítése és a múltfeldolgozás kapcsán a történettudományra háruló felelősséget, a tudományos iskolák közötti dialógus szükségességét, mint például Jakov Lazarev orosz kutató. Az I. és II. világháború történettudományi értékelése, mint Krausz Tamás, Vlagyimir Martinyenko vagy Brigit Farley előadásai jeleztek, még rengeteg, a jelenkort közvetlenül érintő problémát tartogat. Nagy szerepet kaptak a multidiszciplináris megközelítések, mint Ann Kleimola előadásában, amely a technológiai transzfer és a kulturális konvergencia összefüggéseit tárgyalta az „orosz Észak” területén, vagy mint az XIX. századi orosz eszméletörténet és ideológia nyelvi kontextusát vizsgáló Ljubov Csapajeva nyelvészprofesszor. Rendkívül termékeny szempontokat vetettek fel a vizuális műfajokat, köztük a szovjet politikai karikatúrákat vagy épp a XIX. századi magyar ruszofób karikatúrákat vizsgáló dolgozatok. Többen vállalkoztak az új megközelítések historiográfiai értékelésére, a korábbi történettudományi fogalmak és koncepciók újraértékelésére, ami mind a modern ruszisztika módszertani erősítését és differenciálását segíti elő.

A hagyományokhoz híven a konferencia anyaga önálló kötetben jelenik meg, amely – az előző kötetekkel együtt – a történeti ruszisztikai szakma fontos kézikönyvének ígérkezik. A 10. ruszisztikai biennále még egy maradandó eseményt tartogatott: a jubileum emlékére a konferencia vendégei és a Ruszisztikai Központ munkatársai nyírfát ültettek a Trefort-kertben, a Gólyavár mögött. Emlékezetes pillanat volt, amikor a tudós vendégek elővették csomagjaikból a magukkal hozott maréknyi földet: a nyírfa így urali, szibériai, közép-európai és amerikai földben verhetett egyszerű gyökeret.

Gyimesi Zsuzsanna

Ruszista ünnepek és hétköznapiak

Krausz Tamás kapta az idei Isaac Deutscher-émlékdíjat

Az Isaac Deutscher Memorial Prize kuratóriuma Krausz Tamásnak, az ELTE BTK professzorának ítélte „Az év legjobb könyve” díjat 2015-ben angol nyelven megjelent Lenin-monográfiájáért (*Reconstructing Lenin: An Intellectual Biography*. Translated by Bálint Bethlenfalvy with Mario Feeney. Monthly Review Press, N.Y., 2015, 564 p.). A díjat, amely „a marxista hagyomány szellemében vagy a marxista hagyományról készült legjobb és legeredetibb angol nyelvű új írásmű” elismerése, először kapta magyarországi társadalomtudós. A neves ellenzéki marxista történész, Isaac Deutscher és felesége, Tamara Deutscher emlékére 1969-ben alapított kítüntetést a korábbi években olyan világhírű tudósok vehették át, mint Sam Gindin, Leo Panitch, David McNally, Jairus Banaji, David Harvey, Rick Kuhn, Christopher Wickham, Francis Wheen, Eric Hobsbawm, Terry Eagleton, Robert Brenner vagy G.A. Cohen, továbbá a Ramsgate-ben élő Mészáros István, az MTA külső tagja.

A rangos nemzetközi tudományos díjjal elismert könyv rendkívül élénk visszhangot váltott ki a világ számos pontján megjelenő politikaelméleti folyóiratokban. A *Monthly Review* méltatása Mészáros István idézi: „Krausz... kritikai érzékenysége hozzájárul az intenzív kutatások és történelmi viták kiterjesztéséhez, illetve elmélyítéséhez”. „A remek életrajzi áttekintés után a szerző félredobja a konvencionális biografikus megközelítést, és a lenini gondolatrendszer fejlődésére koncentrálni – emeli ki Martin Empson recenziója. Paul le Blanc történész, az *Unfinished Leninism* című könyv szerzője így írt a *Links. International Journal of Socialist Renewal* című folyóiratban: „Krausz Tamás könyve gazdag, radikális tudományos munka, amellett érvel, hogy Lenin életműve továbbra is releváns”. „Krausz szerint Lenin elméleti hagyatékából kell kiindulnia minden, a baloldali perspektívákat tárgyaló vitának” – teszi hozzá a *Marx and Philosophy* című folyóirat terjedelmes bírálata. A *Counterpunch* című lap szerzője, Paul Buhle *Lenin for Today* címmel publikált nagy ívű tanulmányában elemzi az általa rendkívül aktuálisnak és fontosnak, sőt hiánypótlónak ítélt könyvet. Egyik fő hozadékának az öngazgatásra épülő „kooperatív szocializmus” lenini koncepciójának kifejtését és a párton belüli frakcióharcok politikai kontextusában való értelmezését tartja, ami lehetővé teszi valódi perspektíváinak értékelését. „Mondhatjuk-e, hogy Krausz könyve Lenin életművének »magyar« megközelítése?” – veti fel Buhle. „Annyiban talán igen, hogy Lenin – Krausz interpretációjában – nemcsak kozmopolita, hanem egyben a XX. század elejének jellegzetes kelet-európai értelmiségi személyisége.”

A nyolcadik...

A 2015/16-os tanév első hete a beavatás jegyében telt az ELTE BTK ruszisztika mes-

terszakán. 2015. szeptember 8–10. között „Ruszisztikai Élménynapok” címmel formabontó táborozáson vettek részt a szakelső- és másodéves hallgatói. A formabontás abból állt, hogy hét év után először nem a Balaton partján vagy a Dunánál, a visegrádi vár tövében, hanem az egyetem falai között ugrottak mély vízbe a hallgatók – napi többszöri zsíros kenyérral és teával idézve gyerekkorunk napközis táborainak hangulatát. A mély vizet a napi 9 órányi, nonstop foglalkozások jelentették, de szerencsére hamar kiderült: a hallgatók jól tudnak úszni. A többnapos együttlét nemcsak nekik, hanem az „edzőknek” is tartalmas és tanulságos volt.

A szakmai munka tematikus középpontját az Oroszország és Ukrajna közötti válság okainak vizsgálata képezte: Krausz Tamás professzor és Gyóni Gábor történész elemző vitákat vezetett, a hallgatók szakdolgozati prezentációikat mutatták be. A szemnáriumi termeken kívül több helyszínen folyt a „terepmunka”. A hallgatók két csoportban, versenyszerűen feltérképezték a Libri és a Fókusz könyvtárházak orosz vonatkozású kínálatát, illetve a december végéig ránk váró, orosz vonatkozásokkal bíró budapesti programlehetőségeket. Köny-

vekből mintegy kétszáz, kulturális programokból több mint 30 tételt gyűjtöttek össze. A szabadidős és tanulmányi tevékenység ötvözéseként a „táborközösség” megnevezte a Ludwig Múzeumban az *Abszolút szépség – a szentpétervári új akadémiizmus* című kiállítást, valamint a *Jampecek* című kultuszfilmet – mindkét programot kiadós beszélgetés követte.

A mesterszakos tanulmányok karrierlehetőségeinek, közeli és távolabbi szakmai perspektíváinak felmérésére is nyílt mód. Farkas Ádám közép-orszországi körútjáról, Doktor Stella Barbara a jekatyerinburgi csoportos tanulmányútról, Orosz Nikolett pedig a plovdivi fordítói szemináriumról számolt be. – A záróestre nem zsíros kenyeret szolgáltunk fel a ruszisztikai „napköziben”, hanem igazi orosz vacsorára invitáltuk a hallgatókat – a *Matrjoská*-ba. Néhány idézet a hallgatók kiállítási reflexióiból:

„A Ludwig Múzeumban bemutatott *Abszolút szépség* című kiállítás szembemegy a nézői elvárásokkal. A klasszikus szépségbe vetett hit legtermészetesebben azoknál a műveknél jelenik meg, ahol az irányzat képviselői a modern technika segítségével vagy a korszak plakátművészetéből ismeretes sematikus figurák kimerevítésével dolgoznak, túllépve magán az esztétizmuson.” *Doktor Stella Barbara*

„Ha egy szóval kellene jellemeznem a kiállítást, azt mondanám: *meghökentő*. Erősen emlékeztetett a helyzetem Alizéra Csodaországban. Először értetlenül sétáltam, minden bolondosnak tűnt körülöttem. Mintha egy olyan viccen nevettek volna, amibe én nem voltam beavatva...” *Kerekes Karina*

„Az *Abszolút szépség* című kiállítás teljesen megosztotta a társaságot... A festmények grandiózusak és megbotránkoztatóak...

A célját véleményem szerint mindenképp elérte a kiállítás, megdöbbenett és foglalkoztatott. Nem mondanám, hogy nem tetszett, érdekesnek találtam.” *Puskás Anita*

„Belépve a terembe még nem is sejtettem, mennyire intenzív érzéseket fog kiváltani belőlem a kiállítás, de teremről teremre haladva ráéreztem a »súlyára«. A festmények, fotográfiák, kisfilmek mind-mind meghökentetőek voltak, amit először negatívumként fogtam fel. De ahogy leüpedett bennem a hirtelen rám törő sokk érzése, adtam magamnak és a kiállításnak is még egy esélyt. Újra átgondolva a műveket, rá kellett jönnöm: attól még lehet valami nagyon jó, hogy a szépérzéked nem fogadja be elsöre, vagy éppen séggel bántja azt. Sőt, lehet, pont ez az érzés kell ahhoz, hogy legbelül megtapasztalj valami újat, valami olyat, amit eddig még nem tapasztaltál. Pont ettől lesz az egész különleges, egyszerűen maradandó élmény. Mindenkinek ajánlani tudom, aki pár órára ki akar szakadni a hétköznapiából, a megszokottból. Garantáltan erőteljes az élmény.” *Orosz Nikolett*

A tizedik...

Szürke, borongós, esős időben indultunk neki a Kutatók Éjszakája tizedik rendezvénysorozatának. Az *orosz történelem sínei* című program azonban, amelyet a Ruszisztikai Központ kínált a résztvevőknek, bőséges kárpótlást ígért. A 2015. szeptember végi eseményről Sarkadi Kovács Ferenc másodéves mesterszakos ruszista hallgató írt az *Orosz Negyednek*:

Mindjárt a megnyitó számos meglepetést tartogatott: Szvák Gyula professzor Kvász Iván legújabb opuszát olvasta fel: egy személyes hangvételű „tárlatvezetést” egy kiállítás képei között. A Fortocska Galéria ugyanis ezúttal az öt évvel ezelőtt indult

ruszisztikai mesterszak végzett hallgatóinak képeit mutatta be, s a tablóról megtudhattuk, ki mikor járt a ruszisztikára, hol gyakoronkoskodott, miről írta a diplomamunkáját, mit csinál most, hová került.

Az előadóteremben egymást követték az előadások. Szaniszló Orsolya a Magyarországon alig ismert, Oroszországban is megfordult francia festőnő, Marie Louise Élisabeth Vigée-Le Brun hányattatásairól mesélt, előadását a művész nő festményeivel illusztrálva. Vigée-Le Brun a forradalom miatt volt kénytelen elhagyni Fran-

ciaországot, s hét és fél évet töltött Oroszországban. Nemcsak tehetsége tűnt fel az orosz arisztokráciának, de kissé különc viselkedése is. Elfelejtett például kezét csókolni Katalin cárnőnek a bemutatkozásakor, de a nagyvonalú Katalin szemet hunyt efölött, s meghívta Carszkoje Szelóba. A festőnő három orosz uralkodót is megélt, megrendeléseket kapott, megfestette I. Sándor portróját. Memoárja értékes forrásmű a korabeli Oroszország viszonyairól.

Gyóni Gábor Szergej Prokugyin-Gorszkij zseniális fotóit mutatta be, amelyek Oroszországban is csak a közelmúltban kezdtek ismertté és elismertté válni. Prokugyin-Gorszkij saját fejlesztésű technikával színes fotókat készített a múlt század elejének orosz tájairól. Lefényképezte Szamarkandot, expedíciók révén eljutott az Uralba, Szibériába, az orosz Északra, a Volga vidékére, a Baltikumba, a mai Ukrajna területére. Mostanában számos kör alakul, hogy bejárják a Prokugyin-Gorszkij által megörökített helyszíneket. A múlt és a jelen összevetése lélegzetelállító. A művész az orosz polgárháború idején Franciaországba emigrált, s csak azok a képei maradtak meg, amelyek negatívjait magával vitte, s nem kobozták el tőle a határon. A gyűjtemény zöme az Egyesült Államokban található, Reagan elnök adott át belőlük egy albumra valót Gorbacsov főtitkárnak a '80-as évek végén.

A rejtélyes „Kukrinyikszii” betűszó Magyarországon szintén csak a beavatottak számára hangzik ismerősen. Gyimesi Zsuzsától megtudhattuk: a rövidítés három elválaszthatatlan barát – Mihail Kuprijanov, Porfirij Krilov, Nyikolaj Szokolov – nevét takarja. Mindhárman tehetséges festőként, grafikusként indultak, s végül a politikai karikatúra fenegyerekeiként váltak ismertté a 20-as és a 40-es években, de könyveket is illusztráltak (*Tizenkét szék, Klim Szamgin*). A második világháborúban karikatú-

rák olyan hatásos fegyverré váltak a náci elleni harcban, hogy a németek állítólag elhatározták: ha győznek, elsőként végzik ki őket, a kíméletlen publicisztikájáról ismert Ilja Ehrenburggal együtt... Több ezer Kukrinyikszii-rajz maradt fenn: a legfőbb szovjet élclap, a *Krokogyl* szinte egyik száma sem jelent meg nélkülük.

Szergej Paradzsanov örmény származású, de a grúziai Tbilisziben született, Moszkvában és Kijevben – kultúrák metszéspontjában – élt és alkotott: Olena Fetyiszova és Serge Avedikian róla szóló életrajzi filmje zárta az „oroszi” színek sorát. A legismertebb Paradzsanov-filmek (*Elfelejtett ősök árnyai, A gránátalma színe, A szurámi vár legendája*) forgatását, a rendező megpróbáltatásait bemutató dokumentumok alapján még világosabbá vált, hogy ezek a művek nem szokványos mozifilmek, inkább valódi ösztömvéseti alkotások, sokdimenziós „képzőművészeti” munkák.

A kilencedik...

Kilencedik alkalommal került sor 2015 decemberében a ruszisztikai díjak átadására. Az *Orosz Negyed* korábbi számaiban az előző nyolc díjátadásról szóló cikkeinkben a „hagyományos”, „ünnepi” és hasonló jelzők afféle „epitheton ornans”-ként szerepeltek, a Ruszisztikai Központ szervezői

azonban ezúttal minden ünnepi ceremónia nélküli, sőt formabontó eseményre invitálták a közönséget. Tóth Mirandolina mesterszakos hallgató helyszíni tudósítását idézzük:

Meghitt, családias, kellemes, könnyed, bensőséges hangulat: így tudnám összegezni benyomásaimat. És szerintem épp ezért egyedülálló a ruszista társaság: mi, ruszista hallgatók valóban mindennap így is érezzük magunkat itt a szakon – otthonosan, felszabadultan. Amikor beléptem a Történeti Könyvtárba, már mind ott voltak a Fiatal Ruszisták I. Nemzetközi Tudományos Konferenciájának szervezői, hogy elmeséljék, miként is zajlottak az előkészületek és utómunkálatok, miként érték el, hogy igazán vonzó legyen az esemény. „Russian studies is a sexy production” – fogalmazott egyikük. Tény, hogy a tíz országot magában tömörítő rendezvény olyan nagy sikert aratott, hogy már a folytatást tervezik.

Addig is van mivel foglalkoznunk: épp aznap jött ki ugyanis a nyomdából a 600 oldalas, a konferencia angol és orosz nyelvű anyagát tartalmazó vasos tanulmánykötet *Alternatívák, fordulópontok és rendszerváltások az orosz történelemben* címmel. A kötetet Filippov Szergej mutatta be a tőle megszokott humoros, könnyed stílusban. Az 55 tanulmány tematikája annyira széles körű, hogy röviden lehetetlen összefoglalni. Olvashatunk benne vallásról, imidzsról, identitásról, numizmatikáról, irodalomról, zenéről, hadászatról és még folytathatnám. Legalább ilyen tarka a szerzők országok szerinti megoszlása, mindenestre büszkén megjegyezhetjük, hogy 14 írás fiatal magyar szerző tollából született.

Ezen a délutánon ismerhettük meg „Az Év Oroszoldozata 2015” című pályázat eredményeit is. „A beérkezett dolgozatok ter-

mékeny pillanatok lenyomatai” – jegyez-
te meg előljáróban Havas Ferenc profes-
sor emeritus, az Alapítvány az Orosz Nyelv-
vért és Kultúráért kuratóriumának képvise-
letében –, és erről mi magunk is azonal
meggyőződhattünk a szerzők párper-
ces prezentációi alapján. Témák színes ka-
valkádja jelent meg újra előttünk: szó volt
vodkáról, hatalomról, koreaiak deportáció-
járól, az észti nyelv hatásáról, Csehovról...
S hogy mi a közös ezekben a teljesen eltérő
tárgykörökben? Hát persze, hogy Orosz-
ország!

A szerzők közül megosztott díjakat vehe-
tett át Váradi Katalin, Kerekes Karina, Gás-
pár Roland, Trembeczki Anikó, Hajnal
Zsolt és Katona Éva. Pezsgővel köszöntöt-
tük mindannyiukat, s a remek délutánt pi-
rogozással és laza beszélgetéssel zártuk.
Amúgy ruszisztikásan...

„Családi” karácsony

Valójában nem is kellene idézőjelbe ten-
ni a „családi”, annyira egyértelmű, hogy
a ruszisztika számunkra már olyan, mint
a második családunk. Ez nem olyan szak

ugyanis, ahová a hallgatók bejárnak az
óráikra, elvégzik a kötelező feladataikat,
majd hazamennek. Itt életre szóló barát-
ságok köttetnek, itt együtt maradunk az
előadások és szemináriumok után is, a Ru-
szisztika tárt ajtókkal vár bennünket bár-
mikor, ünnepeken és hétköznapiakon egy-
aránt. Így volt ez a legutóbbi ruszista „elő-
karácsonyon” is – írja Orosz Nikolett má-
sodéves ruszisztika mesterszakos hallgató:

A Ruszisztikai Kabinet nagy fehér asztalát
jegyzetek sokasága helyett karácsonyi te-
rítő és sok-sok finomság borítja, de az ün-
nep „ellenére” is feladatot kapunk, igaz,
eléggé rendhagyót. A kiosztott lapokra
ezúttal fogadalmainkat, kitűzött céljainkat
kell leírunk, amelyeket államvizsgánk idő-
pontjáig szeretnénk teljesíteni. A fogadal-
mokat borítékba zártuk, s csak államvizs-
gánk napján bontjuk fel. Meglátjuk majd,
mi teljesül belőlük, s mi nem; izgalmas
lesz szembesülni az eredményekkel. Ad-
dig is, afféle ösztönzésként, Szvák Gyula
professzor személyes „útravalóval” látott
el bennünket: számára fontos, emlékeze-
tes helyekről mesélt, groteszk történetek-

kel tarkítva. Doktor Stella Barbara másod-
éves társunk 17 évesen írt, mesés elemek-
kel teletűzdelt, mégis érett gondolatokat
rejtő útkereső elbeszélését osztotta meg
velünk, a nálunk vendégeskedő jekatyer-
inburgi diákok pedig eddigi magyaror-
szági élményeiket. Gyimesi Zsuzsa tanár-
nő, mindannyiunkat egy-egy találó szóval
vagy sztorival jellemezve köszönte meg
segítségünket a rendezvények lebonyolí-
tásában, s a dicséző szavak mellé könyve-
ket kaptunk ajándékba. Mondanom sem
kell, hogy a ruszista est (s az év) a szokásos
pezsgőzéssel és pirogozással zárult – igen,
amúgy ruszisztikásan...

VI. Ruszisztikai Napok

Ötödik hó ötödikén a hatodik Ruszisztikai
Napokra gyűltünk össze a Trefort-kert-
ben, hogy az ELTE BTK Bölcsész Napjai ke-
retében rendezett eseményen megnyis-
suk a Ruszisztikai Központ standját. Mind-
járt a megnyitó után mindenki szeme látá-
ra készült a Vörös téren található Vaszi-
lij Blazsennij székesegyház lepedőnyi má-

solata Doktor Stella Barbara első éves ruszisztika mesterszakos hallgató irányításával, de volt gyorstalpaló ikonfestő tanfolyam is, amelyet Olbert Mariann vezetett. A központ vendégeként bemutatkozott a Scolar Kiadó, a vidám alaphangot pedig a szikrázó napsütés mellett Elem Klimov *Hurrá, nyaralunk!* című 1964-es filmje biztosította.

Ruszisztikák piknik a nyírfacsemete árnyékában

A Ruszisztikai Központ 20 éves jubileuma tiszteletére ültetett nyírfának a Trefort-kertben, a Gólyavár mögött ugyan még nincs akkora árnyéka, hogy alá lehessen ülni, de mégis jólesett a közelében piknikezni a ruszisztika mesterszak tanévzáró összejövetelén. Terített asztal mel-

lett, orosz túró torta és halsaláta társaságában összegezték a másodéves hallgatók az elmúlt négy szemeszter alatt szerzett tapasztalataikat. A közös nevező: az emberi gazdagodás. Ezt emelte ki mindenki mint a szak elvégzésének legfontosabb hozadékát. Csoportos tanulmányutakat tettek Jekatyerinburgba, Szentpétervárra és Tbiliszibe, egyéni tanulmányutakat Szentpétervárra és Minszkbe. Egy hallgató Köztársasági Ösztöndíjban részesült, hárman már el is helyezkedtek, hárman pedig most kezdték az álláskeresést.

Oroszágstudomány – oroszországi tudomány

Budapestre látogatott az Oroszországi Humán Tudományos Alap (RGNF) delegációja, és együttműködési keretmegállapodást kötött az Orosz Nyelvért és Kultúráért Alapítvánnyal. A 2015. október 18–22. között lezajlott programok során a magas szintű orosz tudományos delegáció, amelyet Vlagyimir Fridljanov akadémikus, az RGNF elnöke vezetett, megismerkedett a Ruszisztikai Központtal, szerteágazó tevékenységi körével, tudományos és oktatási profiljaival, illetve az Alapítvány az Orosz Nyelvért és Kultúráért működésével. Látogatást tettek Borhy László akadémikusnál, az ELTE BTK dékánjánál, eszmecsereket folytattak a Magyar–Orosz Történelem Vegyesbizottság vezetésével és tagjaival, tárgyaltak az alapítvány kuratóriumával. Az RGNF és az alapítvány közötti együttműködési megállapodást Fridljanov akadémikus és Szvák Gyula professor írta alá.

A húsz éve működő, állami finanszírozású alap tevékenységi területe és hatóköre a magyarországi OTKA-hoz hasonló. Évente csaknem 2 milliárd rubellel támogatják tudományos projektek és egyéni kutatások végrehajtását a humán tudományok területén, ösztöndíjak formájában. Eddig 21 országgal álltak szerződéses kapcsolatban, ami előfeltétele annak, hogy közös tudományos projektek finanszírozása is megvalósítható legyen. A szerződés értelmében

ezenkívül Magyarországgal is hivatalos kapcsolatba került az alap, így megnyílt a lehetőség magyar–orosz közös kutatási tervek pályáztatására. Az RGNF egyik alapelve az alulról jövő tudományos kezdeményezések támogatása, ami azt jelenti, hogy prioritási irányelvek nincsenek meghatározva, bármilyen tudományos projekttel pályázni lehet. Négylépcsős elbírálási rendszeren keresztül születnek meg a döntések. A beadott pályázatok mintegy negyede kap támogatást, ami éves szinten 3-4000 projektet jelent.

Irány Európa legnagyobb könyvtára – a Ruszisztikai Központból

2015. december 8-án a Mikulás – kis késéssel – nagy ajándékot hozott az ELTE BTK Ruszisztikai Központjába. Európa legnagyobb állománnyal rendelkező könyvtára, az egykori Lenin Könyvtár, ma Oroszországi Állami Könyvtár e tanév során virtuális olvasótermet nyit a Ruszisztikai Módszertani Kabinet és Könyvtár termében. Hat számítógépünket bekapcsolják a moszkvai könyvtár belső információs hálózatába, így innen is kutatható válik a könyvtár teljes, digitalizált állománya: azaz, nem kell Moszkvába utazni egy-egy ritka kiadvány olvasásához. Minden egyes felhasználó személyi jelszót kap, és ezzel egyéni virtuális dolgozószobához jut, ahol digitálisan tárolhatja kutatási anyagát, letöltheti, kinyomtathatja a kiválasztott dokumentumokat. A projekthez az ELTE – a Russz-kij Mir Alapítvány támogatásának köszönhetően – anyagi ellenszolgáltatás nélkül csatlakozik. Erről Szergej Ulityin, az alapítvány külföldi orosz központjait és nemzetközi rendezvényeit koordináló bizottságának vezetője tájékoztatta a jelenlévőket.

Az Oroszországi Állami Könyvtár (NLR) képviselőjében Nyina Avgyjeva, informatikai fejlesztésért és közönségkapcsolato-

kért felelős részlegének igazgatója bemutatta az impozáns projektet. A cél az, hogy a mintegy 40 millió tétel hozzáférhetővé váljon elektronikusan. Jelenleg hét területen zajlik intenzív digitalizálás. A legnagyobb projekt az 1944 óta szisztematikusan gyűjtött oroszországi disszertációk feldolgozása, ami nemcsak kutatói szempontból fontos, hanem a plágium kizárása érdekében is. Ennek következtében már most jelentősen javult a kötelezően plágiumszűrésen átmenő disszertációk hivatkozási fegyelme Oroszországban. Nyina Avgyejeva elmondta, hogy míg a 2000-es évek elején a dolgozatok 70%-ban bizonyultak elégtelennek a hivatkozások tekintetében, addig napjainkra ez a szám 30% alá csökkent.

Az ELTE BTK képviselőjében dr. Borsodi Csaba általános dékánhelyettes fogadta a moszkvai delegáció tagjait. Az orosz virtuális olvasóterem megnyitása nagyon fontos az ELTE számára: ez egyúttal újabb jele annak, hogy a magyar–oroszk kutatási és felsőoktatási kapcsolatok alulról jövő kezdeményezések révén is jelentősen bővülnek. Kiemelte, milyen fontos szerepet játszik ebben a folyamatban a Ruszisztikai Központ.

Vendégelőadók a Ruszisztikán

Sheila Fitzpatrick, a világhírű ausztrál történészprofesszor, a szovjet korszak társadalom- és kultúrtörténetének jeles kuta-

tója tartott előadást 2015. október 13-án a Ruszisztikai Központban *Sztálin és a háború utáni antiszemitizmus* címmel. Fitzpatrick asszony, a Chicagói Egyetem professor emeritája nem először jár a budapesti ruszisztikai műhelyben; ezúttal legújabb monográfiája (*On Stalin's Team: The Years of Living Dangerously in Soviet Politics*) kapcsán szervezett két hónapos európai előadói körútja keretében látogatott el ismét hozzánk. „Sheila Fitzpatrick előadásában arra kereste a választ, miért erősödött fel az 1930–40-es években a Szovjetunióban az antiszemitizmus, miért épült be a második világháború után a párt politikájába, s miért szakít a felső vezetés Sztálin halála után szinte azonnal ezzel a politikával. Az új határok kijelölése következtében az 1930-as években kb. 2 millió zsidó identitású lakos került a Szovjetunióba, s így, az 1941-es megszállás idején ide menekülőkkel együtt zsidó többségű területek jöttek létre. 3%-ról 5%-ra nőtt a zsidó népesség aránya, a társadalom felsőbb rétegeiben pedig ennél is jóval magasabbra. A háború utáni évek erősödő antiszemitizmusa háttérben leginkább Sztálin állt, aki az antiszemita kampányt ellenségei eltávolítására használta” – írja összefoglalójában Szűrszabó Nóra mesterszakos hallgató.

Julia Ruszina, a jekatyerinburgi Urali Föderatív Egyetem történész docense 2015. május 4–20. között előadássorozatot tartott a ruszisztika mesterszakon, az *Ember, eszmék, értékek az orosz-szovjet történelemben* című kurzus keretében. A XX. század másképp gondolkodásának elismert szakértője az utóbbi 15 évben hozzáférhetővé vált óriási mennyiségű, a szovjet korszakra vonatkozó, évtizedeken át titkosan kezelt levéltári anyagok kutatására építette előadásait. Négy nagy kérdéscsoportról beszélt. Miért és milyen korszakokban alakultak ki az orosz-szovjet emigrációs hullámok a XX. században? Miért válhatott sajátos társadalomtörténeti korszakká a második világháborút közvetlenül követő szellemi-kulturális pezsgés? Hogyan alakult ki a másként gondolkodó („disszidens”) mozgalom a Szovjetunióban? Miért és milyen körülmények között jelent meg a „szamizdat”, és hogyan definiálható tudományos módszerrel? A rendkívül izgalmas és új megközelítéseket tartalmazó előadások alapján világossá vált, hogy valamennyi téma kutatása komoly perspektívákat tartogat a magyarországi kutatók számára is, mivel az Open Society Institute budapesti archívuma őrzi a vonatkozó archív dokumentumok döntő többségét.

Rusisztika MA-sok az archívumban

A rusisztika mesterszakos csoport 2015. november 18-án végzett rövid „teregyakorlatot” a Vera és Donald Blinkenről elnevezett Nyílt Társadalom Archívumban (OSA). Zádori Zsuzsanna vezető levéltáros, Dobó Katalin vezető könyvtáros és Mink András történész, tudományos munkatárs segítségével áttekintették az archívum gyűjteményét, kutatási lehetőségeit. Az OSA Archívum a budapesti Közép-európai Egyetem keretében működik, a közelmúlt és a jelenkor világtörténelmének egyik legjelentősebb sajtóarchívuma és audiovizuális gyűjteménye. Fontos kutatóhely mindazon történészek, jogászok, szociológusok, gazdaság- és társadalomkutatók, ökológusok, emberi jogokkal foglalkozó kutatók és egyetemi hallgatók számára, akiket a jelenben is nyomon követhető jelenségek, fejlemények közvetlen történeti előzménye, a máig ható folyamatok előtörténete is foglalkoztat. A XX. század második felének szovjet-orosz történelme iránt érdeklődők számára az archívum különösen fontos kutatóhely, hiszen itt található Európa legnagyobb szamizdatgyűjteménye, valamint kutatható a Szabad Európa Rádió adásait háttéranyaggal ellátó egykori Radio Liberty Research Institute

(1953–1995) teljes hangzó- és mozgóképanyaga. Szinte kimeríthetetlen forrás semináriumai dolgozathoz, szakdolgozathoz, doktori disszertációhoz.

Kabinet-élet

Az Anyanyelv Napja

2000 óta minden évben február 21-én ünneplik az Anyanyelv Napját szerte a világon, így Oroszországban is. A budapesti Rusisztikai Módszertani Kabinet 2015. február 18–25. között online játékos nyelvi vetélkedők sorával emlékezett meg a napról. Az oroszul tanuló felnőtt csoport elővette gyermekie énjét, szurkolt Cseburáskának, hogy sikerüljön barátokra találnia. A gimnazisták élőben versenyeztek egymással. Volt írás, olvasás, szósorolás, memory, betűvadászat és nyelvi teszt – fiatalos lendület, nevetés, jókedv – és persze nyeresemények.

Közben természetesen nem feledkeztünk meg arról sem, hogy ez a nap nem mindennünt a felhőtlen öröm és önfeledt nyelvtanulás közegében zajlik, s egy tragikus esemény emlékére döntött úgy az UNESCO Közgyűlése 1999. november 17-én, hogy ezt a napot Nemzetközi Anyanyelvi Nappá (International Mother Language Day) nyilvánítja. 1952. február 21-én Dakkában (ma Banglades fővárosa) rendőrsortűz áldozatává váltak azok az egyetemisták, akik az utcára vonultak azt követelve, hogy nyilvánítsák az ország egyik államnyelvévé anyanyelvüket, a bengálit. Erre a tragédiára emlékezve ma sokfelé ez a nap a diák-szolidaritás napja is.

Az Orosz Nyelv Napja

Puskin születésnapja Oroszországban az Orosz Nyelv Napja, ahogyan Magyarországon József Attila születésnapján a Köl-

tészet Napját ünnepeljük. A Rusisztikai Módszertani Központ évről évre a legkülönbözőbb programokkal várja ezen a napon a hallgatókat és az érdeklődőket. A legutóbbi tanév első júniusi hetében a középiskolás diákok *Puskin és a tragédia* című országos versenyének legjobbait láttuk vendégül. Az első három helyezést a következő diákok érték el kiváló munkáikkal:

Szameckaja Jekatyerina (Hunfalvy János Két Tanítási Nyelvű Közgazdasági és Kereskedelmi Szakközépiskola, Budapest), Parag Petra (Kossuth Lajos Két Tanítási Nyelvű Műszaki Szakközépiskola, Budapest) és Dzvornyak Enikő Anna (Teleki Blanka Gimnázium, Szakközépiskola, Szakiskola és Kollégium, Mezőtúr).

BESZÉLGESEN ÖN IS PUSKINNAL! – Ezzel a címmel rendeztünk 2015. június 11-én Puskin-teadélutánt az Orosz Nyelv Napján. A beszélgetés „alaphangját” Kalavszky Zsófia előadása adta meg, melyet *Puskin utolsó szövege. Álcikk, pastiche, misztifikáció? (Andrej Bitov Puskin-t olvas)* címmel tartott a kiváló Puskin-kutató és műfordító, az új magyar Puskin-kiadás egyik szerkesztője. A vitára, hozzászólásra inspiráló bevezető után a résztvevők kedvenc Puskin-versüket is bemutatták.

Metodikai szombatok

Ebben a tanévben is folytatódnak a népszerű „metodikai szombatok” a középis-

kolai orosz tanárok részére, amelyeken a résztvevők Irina Oszipova vezetésével beszélnek meg minden alkalommal egy-egy olyan módszertani problémát, amely különösen fontos az orosz nyelv oktatásában. Megvitatják azt is, miként készíthetők fel a diákok eredményesen az érettségire, nyelvvizsgára vagy épp az orosz nyelvi olimpiára. A lexikai ekvivalenciák vagy épp az udvariassági formák nyelvi kifejezőeszközei mellett természetesen nagy érdeklődés kíséri a művelődéstörténeti témákat is. Az egyik legutóbbi „szombaton” például a különleges odesszai szubkultúra sajátosságairól és az oroszországi kultúrában játszott szerepéről hangzott el előadás.

Orosz nyelvtanfolyamok – minden szinten

A Ruszisztikai Módszertani Kabinet és Könyvtár (a Russzkij Mir Alapítvánnyal kötött szerződés értelmében) ebben az évben is meghirdette 15 hetes orosz nyelvi kurzusait. A nyelvtanfolyamokra mind a tavaszi, mind az őszi félévben, hetente egy alkalommal, kis csoportokban (8–12 fő között) került sor. A kezdő csoportban középszintű tanulóknak (a népszerű *Kljucs* tankönyvből). A haladó csoport középiskolásoknak már érettségire vagy nyelvvizsgára készülnek. Az „interaktív” nyelvtanulás része az is, hogy a nyelvtanárok és a hallgatók közösen állítják össze a kurzus tananyagát, „menet közben” korrigálnak, aszerint, hogy melyek azok az anyagrészek, amelyek jól mennek, és melyek azok, amelyek további magyarázatot, gyakorlást igényelnek.

2016-ban újrakezdő csoport is indul felnőttek számára, mert számos ilyen irányú megkeresés érkezett a központhoz. Ez jelzi, hogy egyre határozottabb az orosz nyelv iránti igény a mindennapi kommunikációban és munkában. A kurzus kidol-

gozó figyelembe veszik, mikor és mennyi ideig tanultak orosz a résztvevők, és mik a terveik, céljaik, miért is látnak neki újra az orosz tanulásnak.

Műfordítás és nyelvtanulás

A kabinet programjában rendszeresen szerepel az orosz irodalom magyar fordításának problematikája is, a könyvtár látogatói pedig megismerkedhetnek a legújabb műfordításokkal.

A XX. század egyik legjelentősebb és legmegragzóbb orosz írójának, Andrej Platonovnak jelentős alkotásai olvashatók magyarul, ám a teljes életmű még nagyon sok felfedeznivalót rejt az oroszul nem tudó magyar olvasó előtt. Hetényi Zsuzsa professzor fordításában újabb gyöngyszemmel gyarapodik a magyarul megjelent Platonov-művek sora. Az Új Forrás folyóirat hasábjain megjelent, *Szemjon* című novellát a gyermekéhezés elleni Minimum-programnak ajánlja a fordító. <http://ujforras.hu/fustjelek-46/>

Az orosz klasszikusok újrafordítása mindig vált ki, különösen azoké a műveké, amelyek „rég” magyar szövege szinte már szervesen beépült a magyar befogadás kánonjába. A műfordítói szakma és a modern recepciókutatás azonban azt az álláspontot képviseli, hogy a világirodalom igazán releváns nagy műveit minden nemzedéknek újra kell fordítani, hogy valóban saját jelenkorának nyelvén szólalhasson meg. Ehhez a vitához kapcsolódott a 2015. június 27-i rendezvény, amelyen Soproni András műfordító beszélt Fjodor Dosztojevskij *Bűn és bűnhődés* című regényének legújabb magyar fordításáról.

Pavel Florenszkij művészet- és vallásfilozófiai, illetve ikonológiai munkái már jól ismertek Magyarországon. Az először 1988-ban kiadott, *Az ikonosztáz* című könyv

nemcsak az orosz kultúra és gondolkodás iránt érdeklődők, hanem a művészettörténészek, eszmetörténészek és a vallásfilozófiai reneszánsz követői között is nagy figyelmet keltett, ma már evidens tétel a bölcsészkar ajánlott irodalomlistákon. A nyelvelméleti értekezéseket először Han Anna ismertette meg a ruszisztikával, még a '80-as évek elején, halvány xeroxokról, stencilezett géppapírokról átmásolva; ma már hagyományos disszertációtéma ez a terület is. A 2006-ban újrakiadott, teljes *Ikonosztáz*-fordítás után Kiss Ilona 2015 májusában újabb Florenszkij-fordítással jelentkezett: *A kultusz filozófiája* című alapvető művet a Typotex kiadó jelentette meg a moszkvai Insztyitut Perevoda támogatásával. A bemutatóra zsűfőlásig megtelt a bölcsészkar tanácsterem: Szilágyi Ákos, Hidász Ferenc OFM, Votisky Zsuzsa, a Typotex vezetője és a műfordító igyekezett bevezetni a hallgatóságot a tragikus sorsú gondolkodó kultuszfilozófiájába. Szilágyi Ákos előadásának teljes szövege a *Pannonhalmi Szemle* 2015. évi utolsó és 2016. évi 1. számában hozzáférhető.

A tanár és a tanítványok: Nyolckötetnyi tanulmány Ruszan Szkrinnyikov emlékére

A *Canadian-American Slavic Studies* (CASS) című szakfolyóirat 2013 és 2016 között nyolc különszámban tisztelgett Ruszan Grigorjevics Szkrinnyikov (1931–2009) munkássága előtt. A nagyszabású vállalkozás terve 2011-ben született meg és indult útjára, amikor Chester S. L. Dunning texasi történészprofesszor felkérte Ruszan Szkrinnyikov két hajdani tanítványát, Szvák Gyula professzort Budapestről és Igor Tyumencev professzort Volgográdból, hogy legyenek a segítségére. A projekt megvalósítására alakult háromfős ideiglenes szerkesztőbizottság eredeti elképzelése az volt, hogy hat kötetben, néhány tucat szerző bevonásával készüljön megemlékezés a nagyszerű történésről és tanárról. Az eredmény felülmúlt minden várakozást. Nem várt mennyiségű és minőségű írás gyűlt össze. Így a hat helyett nyolc különszám került kiadásra, ebből kettő duplaszám (2013. 3., 2016. 1.).

A szerkesztőbizottság először Szkrinnyikov egykori kollégái és tanítványai köréből kért föl szerzőket. Ez a kör gyors ütemben bővült, és nemsokára olyan kutatókkal egészült ki, akikre nagy hatást gyakorolt a történész munkássága, vagy akik a tanítványok tanítványaiként az ő kutatási eredményeinek ismeretében kezdhették meg szakmai tevékenységüket. Végül 53 szerző küldte el tanulmányát. Különösen nagy öröm számunkra a hét magyar történész részvétele (írásaik bibliográfiáját lásd a keretben). A kétnyelvű kötetekben összesen 30 orosz és 27 angol nyelven készült cikk olvasható.

Az első különszámban, mintegy bevezetesként Igor Tyumencev és Szvák Gyula mutatja be egykori témavezetője szak-

mai pályáját, legfőbb kutatási eredményeit, örökségét és nem utolsósorban magát az embert. 247 tételes publikációs jegyzéke is itt kap helyet. Az egyes kötetekben szereplő tanulmányok igen változatos témákat érintenek, a legtöbb mégis Ruszan Szkrinnyikov szakterületének – IV. Iván uralkodása és a zavaros időszak – korszakával esik egybe, valamint talán az egyik legfontosabb szkrinnyikovi örökség jegyét viseli: a forrásközpontúságot. A szerkesztőbizottságnak nem volt könnyű meghatározni az írások közlésének alapelvét. A vállalkozás – élő organizmusként – változó ütemben növekedett, hol gyorsabban, hol pedig lassabban; így születhetett meg például a két dupla különszám is. Végül a köteteken belül csupán a kronológiai elrendezés volt lehetséges.

A szerkesztőbizottság az elsők között kérte fel szerzőnek a Harvard Egyetem professor emeritusát, Edward L. Keenan (1935–2015), akivel a hetvenes években Szkrinnyikov élénk vitát folytatott a IV. Iván és Kurbszkij herceg közti levelezés hitelessége kapcsán, ami nemzetközi elismertséget hozott a szovjet történész számára. Keenan örömmel fogadta el a felkérést, de sajnos romló egészségi állapota és 2015-ben bekövetkezett halála nem tette lehetővé, hogy eleget tegyen vállalásának. A 8. különszámot záró tanulmány – mintegy keretet adva a sorozatnak – róla, Szkrinnyikov pályatársáról emlékezik meg.

ÁGOSTON Magdolna: Дискуссия историков (в 1950-1970-ие годы) о роли абсолютизма в процессе развития европейского общества. In.: CASS Vol. 49. No. 4. (2015), 432–452.

FONT Márta: Dynastic Traditions and the Legitimation of Power: Additions to the History of the Central European Dynasties. In.: CASS Vol. 49. No. 4. (2015), 407–420.

GYÓNI Gábor: P. Г. Скрынников и Великий Новгород. In.: CASS Vol. 47. No. 4. (2013), 386–398.

SASHALMI Endre: The Frontispiece of Peter the Great's Simvol' i Emblemata (1705): An Iconographical Analysis. In.: CASS Vol. 47. No. 4. (2013), 459–472.

SZANISZLÓ Orsolya: Зарождение государственного женского образования в Российской империи и Венгрии. In.: CASS Vol. 49. No. 2-3. (2015), 366–383.

SZILI Sándor: Kagan – a Ruler's Title in Early Eleventh-Century Kievan Rus'? Ilarion's „On Law and Grace” as a Historical Source. In.: CASS Vol. 47. No. 4. (2013), 373–385.

SZVÁK Gyula: R.G. Skrynnikov: The Historian and the World – The World of the Historian (An Attempt at Reconstruction). In.: CASS Vol. 47. No. 3. (2013), 236–274.

Volt egyszer egy történész

„Volt egyszer, hol nem volt, volt egy halk szavú szovjet professzor, aki sosem tekintélyelvű alapon, hanem mindig a dokumentumokra és tanítványai eszére apelálva, őket partnerként elfogadva, a szakos tanári kompetenciákon messze felülemelkedve kutatói tartást és tudósi tisztességet tanított. A szovjet korszakban is őrizte a forradalom előtti értelmiségi lángot, élő példaként bizonyítva hallgatóinak, hogy a Szovjetunióban sem lehetetlen a tudományt tisztességesen szolgálni, és még ráadásul tisztességes embernek is maradni. Ezzel egyszersmind a posztsovjét historikusok, de tágabb értelemben az egész mai orosz értelmiség is sokat köszönhet neki: az új generációkat megóv-

ja attól, hogy megfosszák magukat közvetlen előtörténetüktől, hogy hetven évet egyszerűen csak kiszórjanak a történelem szemetesládájába.”

Ez a hagiografikus ízű értékelés tölem származik, és volt aspiráns vezetőmről, Ruszlan Szkrinnyikovról szól. Egy szakcikkből való, amelynek ugyan buzgón igyekeztem szétfeszíteni a műfaji határait, de amely mégiscsak kizárja a bevallottan szubjektív elemeket. Ruszlan Grigorjevics ugyanis nem csak ennyi volt.

Ő volt az az ember is, aki mindig meghívott otthonába, ha a szombat Leningrádban köszöntött rám. Orosz volt, nem zsidó, tán még hívő pravoszláv is, a szombat számára a családot jelentette. De érette-érezte annak hiányát is, az idegenben, szeretteitől távol lévő másik ember magányát. Nem kerített ennek nagy feneket, nem volt ebben semmi ünneplés, felesleges verbalitás. Felesége, ez a nagyregényekből ismert gyámolító orosz asszonytípus, Ligyija Nyikolajevna főzött nekünk, megebédeltünk, ezalatt kamaszgyerekei szégyenlősen szobájukba húzódtak, majd dolgozószobájába vonultunk és beszélgettünk. Mindig a szakmáról. És mindig gyümölcslé és sosem alkohol mellett.

Nem a sztereotípiákból ismert orosz férfi volt. Ha Magyarországra jött – márpedig sokszor hívtam –, akkor mindig kását keresett, annak híján valami halfélét. Vodkát, sört, de még kvászt sem fogyasztott soha. Az evilági örömök nem vonzották. Aszketikus emberként az örökkévalóságnak dolgozott. Az egyetlen általam ismert szenvedélye a könyvírás volt. Hihetetlen mennyiségű könyvet publikált, szerette őket, attól sem riadt vissza, hogy ugyanazt a témát többször is megírja, a legkülönbözőbb műfajokban.

Legendás, szinte már feszengésre kényszerítő szerénysége csak egy-egy újabb kötet esetén változott sóvárgó vággyá: igen ambicionálta ugyanis, hogy műveit a lehető legtöbb nyelvre lefordítsák, büszkén mutogatta az idegen nyelvű kiadásokat, és ezzel szelíden presszionált is engem. Végül két könyvét sikerült megjelentetni Magyarországon.

A három évtizednyi ismeretség alatt közel kerültem hozzá, de mégsem eléggé. Szemérmes ember lévén, nem engedte érzelmeit a felszínre. Egyszer sem ölelt például meg, pedig az oroszoknál a miénknél felszínesebb kapcsolat is elég jogcím arra, hogy az embert legalább háromszor arcon csókolják. E tekintetben inkább az európai viselkedésmintát követte, amúgy is európai értékeket vallott. Kerülte ugyanakkor a konfliktusokat, távol tartotta magát a munkahelyi intrikáktól, sosem akart semmilyen főnök lenni, nem szenvedett rangkorságban, bár azt például nagy megtisztetésnek vette, hogy szovjet írószövetségi tag lehetett.

Mindazonáltal volt benne valami keleti-es vonás is. Irtózott a nyílt konfrontációtól, oly mértékben tiszteletben tartotta a másik ember – lett légyen az a diákja – integritását, hogy kritikáját mindig az elismerés sztaniolpapírjába csomagolta. Kis kezű, kistermetű, dús hajú ősz tudós volt. Zenét kedvelő és művelő, lágy és finom ember, aki óvakodott attól, hogy direkt módon hozza a másik tudomására esetleges negatív véleményét, vagy hogy közvetlenül előhozakodjon valami kéréssel. Kicsit köhécselve, időnként még a kezét is tördelve, hihetetlen hosszú körmondatok és áttételek után bökte ki végül, amit akart. Talán még japán módra enyhén meg is hajolt.

Egy időben minden nekem írt levelébe beletett egy régi magyar bélyegét. Csa-

ládi örökségként maradt rá a nagy gyűjtemény. Aztán beütött az 1998-as orosz pénzügyi krach, amely az amúgy is sovány orosz középosztályt teljesen tönkretette. A régóta szívproblémákkal küszködő Ruszlan Grigorjevics sem volt kivétel. Finom célzást tett arra, hogy eladná a „családi ékszer”. Innen gondoltam, hogy baj van. Hogy mekkora nagy a baj, azt nem is sejtettem. A világhírű orosz tudóst saját háza előtt kirabolták és majdnem halálra verték. Szívrohamot kapott, amelyet már soha nem hevert ki. Az utolsó években csak e-mailen érintkeztünk, úgy is egyre ritkábban, majd egyáltalán nem válaszolt. Felesége már sok éve meghalt, gyerekei külföldön próbáltak szerencsét, a telefonkagylót egy idegen női hang vette fel és tette le. Nem sokkal halála előtt mégis tudtam vele pár szót váltani, de már két perc után megszakadt a vonal.

Nyolcvanötödik születésnapját néhány éve régi tanítványai emlékkötettel ünnepték. Egy másik egykori aspiránsával, Igor Tyumencevvel együtt én lehettem az egyik szerkesztője. És a történet, mint egy mesében, ezzel még nem ért véget. A *Canadian-American Slavic Studies* főszerkesztője, Charles Schlacks úr, kiváló kollégánk, Chester Dunning professzor kezdeményezésére lehetőséget adott arra, hogy tanítónk emlékének egy újabb, még nagyobb szabású tudományos vállalkozást szenteljünk. A CASS nyolc számában félszáz történelmi, egyként a „nyugati” és „keleti” irányból összefogott, hogy a legtöbbet tegye a nagy szovjet-orosz történelmért: kiváló tudományos művekkel tisztelje meg emléket.

Így történt, hogy a mese nem ért véget, hiszen Ruszlan Grigorjevics Szkrinnyikov munkássága élni fog a világ végéig.

Szvák Gyula

Mi az orosz?

Az alábbi összeállítás a Szvák Gyula által *Mítoszok és sztereotípiák az oroszokról* címmel, a 2012/13-as tanév II. félévében alap- (zömmel történelem) szakos hallgatóknak meghirdetett szakszemináriumára készített rövid esszékből szemezget. A teljes válogatás Szvák Gyula *Mi az orosz? A magyarok (és mások) oroszképpéről* című, remélhetőleg még az idén megjelenő kötetében lesz olvasható.

„Nekem egy orosz nem jelent többet, mint egy német vagy egy angol”

Az orosz társadalommal, magával Oroszországgal egyelőre csupán a filmvászon vagy régi könyvek kopott papírjain volt szerencsém találkozni. Azonban itt is egy régen elveszett fajta világgal, ahol még bálokat tartottak, és a férfiak párbajoztak a hölgyek becsületéért. Ismerek oroszokat, olyanokat, akik megcsalták a férjüket, majd a vonat elé ugrottak, olyanokat, akik belefulladtak a saját nihilizmusukba, és sosem jutottak el Moszkvába, vagy olyanokat, akik egy elkövetett gyilkosságért sokáig kénytelenek számolni lelkiismeretükkel.

Én ezeket az oroszokat ismerem, hála az irodalomórának és a muziknak. Valamiért ugyanis vannak olyan történetek, melyeket még Hollywood sem tud elfelejteni, és érdemesnek találja őket arra, hogy újra és újra filmvászonra helyezze cselekményüket.

Az én generációm számára ezt jelenti Oroszország. Bár meghallgatjuk nagyszüleinket, szüleinket, kívülről tudjuk már a történeteiket a rendszerváltozás előttről és '56-ról. Mégsem azonosítjuk azokat az oroszokat a ma élő oroszokkal. (Megjegyzendő, hogy visszafelé ítélni különben sem érdemes!)

Nekem egy orosz nem jelent többet, mint egy német vagy egy angol. Messzi ország, rengeteg csodálatos látnivalóval. Nem tudom, hogy milyen az orosz ember, ahogyan az orosz sem tudhatja, hogy én milyen vagyok. Természetesen vannak sztereotípiák a különböző nemzetekről, ahogy többek között az oroszokról is, amiket már magam is hallottam. Az orosz állítólag nagyon szereti, hogyha megmondják neki, hogy mit csináljon. Az orosznak szüksége van egy erős irányító kézre, aki vezetőként teszi pórázra, és húzza maga után az élet rögzös útján. Ezen kívül az orosz ember durva, erőszakos humorral, és előszeretettel iszik vodkát. Utóbbi állítólag azért, mert nem akar megfagyni, sőt ebbéli aggodalmából kifolyólag még kiskorú gyermekét is leitatja egészen óvodáskortól.

De, ahogy általában az összes ilyen tulajdonság, amelyet egy nemzetnek tulajdonítunk, téves. Nem is lehet igaz, hiszen annyi vodka a világon nincs, amennyit a közhiedelem szerint az oroszok elfogyasztanak. Minden nemzetnek megvan a saját, különös kultúrája, melyet talán nehezen értelmezhetünk, hiszen nem élünk ott, nem ismerjük a szokásokat, hagyományokat, történelmet. Talán felkapjuk a fejünket, amikor egy-egy érdekes szokásról hallunk, de nem ítélezhetünk, mert nincs jogunk hozzá.

A magyarok talán azért ítélik el az oroszokat, mert történelmünk egy máig vitatott időszaka erősen hozzájuk kötődik. Ez persze nem azt jelenti, hogy a ma élő oroszokat kellene bármiért is hibáztatnunk. Sőt! Visszafelé mutogatni számomra sosem jelentett előrelépést. Illetve az sem szerencsés, ha bármilyen párhuzamot felállítunk egy bizonyos, a múltban hibás cselekedeteket elkövetett társadalmi réteg és egy ma élő nemzet fiai és lányai között.

Az oroszok bármilyen rögzös úton haladnak pórázal a nyakukban, bármennyi liter vodkával a gyomrukban, jól csinálják, amit csinálnak. Számomra egy európai politikából tudatosan kimaradó hatalmas országot jelent, amely sikeresen robog előre. Szentpétervár és Moszkva a turisták kedvelt célpontja. No, és persze azon is elgondolkodhatnánk, hogy miért akar egy világhíres francia színész orosz állampolgár lenni.

Bármilyen sztereotípiát, általánosítást elítélek, mert ezek általában a szélsőséges, radikális nézeteket valló személyek üres luft-

ballonjai, melyeket kénye-kedve szerint dobálhat, és igény szerint vezetheti meg vele a befogadó közönséget. Én kíváncsi vagyok Oroszországra, egyszer szeretnék is eljutni, de amíg ez nem sikerül, addig Anna és Vronszkij gróf románcának ellenzője leszek. Mert őket legalább ismerem, és erről legalább lehet véleményem...

Szőnyi Judit

„Az oroszok erre is képesek”

Előítéletek és sztereotípiák az oroszokról. Erről a kérdésről mindig egy kép jut eszembe. A kép közepén az „Élet Oroszországban” felirat van, körülötte meg egy orosz ember átlagos napja: dolgozik egy fegyveren, vodkát iszik, felébred a –67 fokban, megint vodkát iszik, az üres üveggel a feleségét veri, a kertben megeteti a kis medvét, elzárja a gázt és olajat, kémkedik a szomszédja után, az univerzumról gondolkodik, letartóztatja az OMON, jeges tó felszínén horgászik. Még szerencse, hogy egy nap csak huszonnégy órából áll, ki tudja, mik fértek volna még ide.

Erőszak, brutalitás, alkoholizmus, medve, hideg, hatalmaskodás, elnyomás. Ezek a közhelyek már pár száz éve léteznek, és elég stabilan tartják magukat. Na meg persze az oroszok kommunisták, ezt se felejtsük el. Még ha nem is a leghízelgőbb tulajdonság, azért valljuk be, kevés nép mondhatja el magáról, hogy az elmúlt században kialakuljon róla egy új sztereotípiá, hogy aztán az előítéletek listájának élére is kerüljön. Az oroszok erre is képesek.

De nekem valamiért nem ez szokott eszembe jutni az oroszokról. Bevallom, annyi előnnyel indulnak nálam, hogy anya a mai

napig nagyon szereti az orosz nyelvet és ez már nálam is előjött az elmúlt években. Füleimnek kedvesek a надежда, завтра, достопримечательность, блинчики szavak, а чувствовать és а свадьба viszont már kevésbé.

Amikor elkezdtem ismerkedni jobban az orosz kultúrával, akkor először olyasmi dolgokkal találkoztam, mint a matroska, usánka, Kalinka, Katyusa, szamovár, illetve egy „füles” alapján én is leellenőriztem, hogy a szovjet himnusz elejére illeszkedik-e a *Szeptember végén* című vers Petőfitől (a választ nem árurom el, járjon mindenki után). Meg persze ott van a gyermekkoromból egy t.A.T.u. kazetta. Ma már se t.A.T.u., se kazetták. Utána jött a nyelv. Meg a történelem kibővítése, mert az orosz történelem nem csak abból a sokat idézett mondatból áll, hogy „Nagy Péter ablakot nyitott Európára”. Utána meg az irodalom. Puskinnak köszönhetem Tatjana levelét és *A bronzlovast*. Lermontovnak *Korunk hőseit*. Tolsztojnak az *Anna Kareninát*, Csehovnak a *Három nővért* (Márkus Lászlónak, Haumann Péternek és Körmendi Jánosnak a paródiáját, Andrei Szerban rendezőnek pedig az újabb színházi feldolgozást), Bulgakovnak a *Mester és Margaritát*, Nabokovnak a *Lolítát*, Ulickajának *Kukockij eseteit*. Chagallnak pedig az összes képét. Kandinszkijnak is. Eisensteinnek a Patyomkin páncélosait a híres lépcsős jelenettel. Tyermenek meg a teremint.

De valamiért nem ezek vannak előtérben (bár lehet, hogy nem is Boney M *Rasputin*, a Dschinghis Khan *Moskau* vagy a *Будешь ты в декабре* [Anasztázia – Disney-rajzfilm] dalok a legfontosabbak és legértékesebbek). Sokan tartanak az oroszoktól, bár maguk se tudják megmondani, miért. Talán a történelem miatt. Mások bár barnák tartják őket – elvégre keletebbre vannak tőlünk. Az már persze más kérdés, hogy nyugatabbra másoknak pont mi lehetünk az oroszok. Az az igazság, hogy sokan nem ismerik az oroszokat és Oroszországot, így nem tudják, milyen. És nem is biztos, hogy meg akarják ismerni. De így soha nem fogják megérteni. Mi is az a nagy különbség amúgy? Az, hogy ők oroszok, mi meg magyarok vagyunk. Ezzel a válasszal valószínűleg nem döntöttem meg elméleteket, de minden benne van. Nem vagyunk egyformák. De legalább egyenlőek.

Ha jobban belemélyedünk „Az Oroszba”, sok mindent megérthetünk. Ezt kezdhethetjük akár a nyelvvel, remélem egyszer majd nekem is sikerül megjegyeznem az összes hangsúly helyét. Vagy a történelmükkel, amihez persze az örök vita is párosul: hogy akkor most európai vagy ázsiai? A válaszom az, hogy orosz. Esetleg megismerhetnénk néhány orosz embert is. Olvassunk orosz irodalmat. Azt jó sokat. Ha ezeket elkezdjük, akkor beférkőzhetünk az orosz lélekbe.

Mert kinek rossz, kinek jó hír, de oroszok eddig is voltak és ezután is lesznek. A mai napig készülnek *Anna Karenina*-adaptációk, mai napig játsszák Csehov műveit a színházak, és értelmezik újra és újra a rendezők. A mai napig tanulnak a diákok orosz nyelvet. A mai napig tananyag az orosz irodalom. Ma is isznak vodkát az emberek. Az usánka is újra divatba jött. Sőt, Havronyina nyelvtankönyve a mai napig hasznos. A mai napig van igény ezekre. Amíg *áll egy ifjú nyírfa a réten*, addig ez így is lesz. És ez nekem tetszik.

Farkas Ádám

„Egzotikus és mégis közeli”

Mi jut eszembe az oroszokról? Mozaikdarabok a gyermekkoromból, a családi történetek, a moszkvai utazásaim már halvány emlékei, a kérdésesen objektívvá szűrt orosz és az összefonódó orosz–magyar történelem epizódjai és persze azok a mendemondák és sztereotípiák, amelyek a környezetemben róluk kerüngenek.

Máig nem alakult ki bennem egy egységes kép, a különféle benyomásaim sokszor túlságosan ellentmondásosak és összetettek, csakúgy, mint a kapcsolatom mindennel, ami orosz. Egyszerre érzem magam idegennek, ami nem meglepő, hiszen magyarként nőttem fel, magyar gyerekek között, és egyszerre tartom magam félig orosznak, némiképp indokolatlanul, de töretlenül. Ez alapvetően meghatározza a gondolataimat és véleményemet az orosz emberekről, társadalomról, kultúráról. Valamiféle elemi kíváncsisággal és szeretettel fordulok feléjük, még a legnegatívabb dolgok is az oroszokkal kapcsolatban (itt például ügyetlenül eltusolt történelmi eseményekre gondolok) ellenállhatatlanul vonzanak, és érteni akarom, miért így történtek. Ha csak meghallom az orosz nyelvet, eláraszt a jóindulat, és igen, valamilyen családi szeretet. Gyermekkori éveim alatt pedig végig elkísért a zord időjárással dacoló, hatalmas subába burkolózó, trojkán suhanó vad, de óriási szívű orosz ember képe.

Édesanyám, a meglepetésszerűen felbukkanó rokonok és a család orosz barátai (mindannyian nők!) benyomásaim talán legfőbb és vitathatatlan legközvetlenebb forrásai az oroszokról folyamatosan formálódó képemnek: kedélyesek, egyesek olykor már-már toladóan vendégszeretőek, imádnak apró sütemények falatozása közben megállás nélkül beszélgetni. Minden apróbb problémát és gondolatot szokatlanul hosszasan kell megvitatniuk, újra és újra. Kislánykoromban is gyakran kígyózott a nappali padló-

ján keresztül a telefonzsinór, és szűrődtek elő a zárt ajtó mögül a hosszas tanácskozások sustorgásai és a végtelenített elköszönések „ну ладно... ладно... хорошо, пока”-i. Az előbb felsoroltak teljesen ellentmondanak az egyébként közszájon forgó és emiatt az évek alatt lassan belém is ivódott sztereotípiákkal, miszerint az oroszok ridegek, merevek, és lekezelően bánnak másokkal.

A szolgalelkűséggel való megint csak sztereotipikus támadást pedig hevesen elutasítom. Nagyapám a Szovjetunió széthullását követően helyi képviselő és a Moszkvai Tanács tagja lett. Hitt a változásokban és a demokráciában. Mikor az újrászerveződő politikai elit, hatalom erőszakos eszközökkel elmozdította a parlamenti és helyi képviselőket, összeroppant. Még évekig rettegett attól, hogy esetleg bebörtönzik. Az eset előtt én még nem ismertem, de utána már találkoztam vele. Keserű volt, és szomorú. Történelmi távlatból persze lehet azt mondani, hogy ő is beletörődött az ismét kiépülő erősen autokratikus rendszerbe. De közelebbről nézve fény derül a turpisságokra. Számomra különösen érdekes, hogy a családtagjaim ezt az időszakot demokratikusnak tartják, míg különféle források több helyen anarchikusként emlegetik.

Ha az oroszokra gondolok, a többórás dugóban rekedt mérgelődő moszkvaiakat látom, a dácsán kígyókkal hadakozó tenyeres-talpas családanyákat, a jókedvűen vodkát hörpintő urakat, Csajkovszkij borzongató zenéire hajladozó primabalerinákat, a különösen kallódó irodalmi hősöket, a „sajátos orosz út” számomra még megfejtenő árnyalatait, a káprázatos nagyvárosok és a szibériai tajga feszülő ellentétét. Oroszország valamiért egzotikus, és mégis közeli. Más.

Történelemről és politikáról hallok, életképeket látok, hangulatokat érzek, és személyiségszilánkokat ismerek meg. Mindez persze

így szétpergetve kevés, sőt egyelőre ahhoz is, hogy egy elfogadható egységbe forrjanak össze. A sztereotípiákkal segített összecsirizeléssel pedig, úgy érzem, túl sokat vesztenék. Azért vagyok szlavista, hogy tanuljak magamról, a családomról, az oroszokról, és mikor elvégzem az egyetemet, magaménak tudhassam az áhított, kikristályosodott képet.

Nun Barbara

„Egyedül a dédpapa óráját vitték magukkal”

1944 őszén váltotta egymást a két hadsereg a Rába-vidéki kis faluban, Apátistvánfalván, ahol a dédszüleim éltek. Voltak házak, ahol egyik este még német katonáknak adtak otthont, másnap pedig már orosz katonákat szállásoltak el. A magyar–szlovén–osztrák hármashatár közeli kis falvakat vend és sváb nemzetiségű emberek lakták. Az elszigetelt terület lakóinak földjei magánkézben voltak. Nagyrészt önellátó gazdaságok voltak ezek, a mégis hiányzó árut az első világháború alatt Szlovéniából és Ausztriából szereztek be. Az egyszerű ember nem érzékelt sokat a háborúból, sem az azt következő események miéértjéről nem tudott volna sokat elmondani. Azt viszont tudta, hogy a katonák sokan és fegyverrel érkeznek, és ételt, szállást kell biztosítaniuk a számukra.

Amikor a német katonák elhagyták a vidéket, a dédanyám összecsapta a két kezét, és hálát adott az égnek, hogy végre elmentek. Annyi éhes emberre főzni nem kis munka. Megettek mindent, a családnak is kevesebb jutott, így hát nem marasztalták a távozókat. Estére már ott voltak az oroszok. Tudták, hogy meg fognak érkezni, és jött is egy kisebb zászlóalj. Elsőként egy tiszt ért oda, aki az akkor 6 éves nagymamám fel is kapta a nyeregbe, és ellovagolt vele egy keveset, majd pár perc elteltével vissza is

hozta. A család persze nagyon megijedt, nem értették, hova viszi az orosz a kislányt, de kiderült, hogy csak játszani akart a gyerekekkel, aki fel akart ülni a nyeregbe. A dédszüleim közel a patakhoz, a postaút melletti első házban laktak. Itt táboroztak le a tisztek, itt tárolták a fegyvereket és a faluból összehordott élelmet és bort. A katonáknak európai kinézetük volt, nem rendelkeztek keleties vonásokkal, ahogy azt korábban gondolták róluk a helyiek. Dédanyám sváb származású volt, ő a németekkel értett szót, dédapám pedig vend anyanyelvével tudott az oroszokkal beszélni, bár furcsának találta az orosz kiejtést. Azon a vidéken nem bántották a helyieket, a tisztek ezt parancsba is adták. Egyedül a dédpapa óráját vitték magukkal, amit Ausztriából hozott a nagybácsi. Dédapámat ezt mindig nagyon bántotta, és sokszor emlegette is. Reggel az asszonyok főztek, 30-40 tojásból készítették reggelit, melyhez a katonák rengeteg tejet ittak. Cserébe csokoládét, konzervélelmiszert, kávékat adtak a gyerekeknek, asszonyoknak. A tisztek a szobában aludtak, míg a háziak a konyhában és a kamrákban. Estéknél kártyáztak, sakkoztak a háziakkal, ha zene volt, táncoltak és énekeltek is. Az egyik tiszt sokat mesélt a családjáról. Elmesélte, hogy otthon szép felesége és kislánya van, a téglából készült istállókra nézve pedig így szólt: Magyarországon még az állatoknak is kastélyt építenek. A gyerekekkel mindig kedvesek voltak. Elsőként kaptak az ételből, amit a sereg szakácsa készített. Finomakat ettek, egybesütötték a disznó- és marhahúst, amiből a háziakat is megkínálták. A katonák három hónapot töltöttek a vidéken. Egy hadosztályt kellett megvárniuk, és úgy mentek tovább Ausztrián keresztül Berlin felé. Őket egy másik orosz csapat követte, nem katonák voltak, de oroszul beszéltek, és kevésbé voltak barátságosak. Rablóbanda volt ez, nők és gyerekek is érkeztek velük. Három napot töltöttek a faluban. Bár nem bántottak senkit, elvittek mindent, ami mozdítható volt, épp csak az a ruha maradt a háziakon, ami rajtuk volt. Foglyokat is ejtettek, és visszafordultak az ország belseje felé. A nagybácsit magukkal vitték, de később sikerült megszöknie. Ahogy mesélték, hanyatt feküdt a tó partján, ahol első este letáboroztak, nézte a naplementét, és arra gondolt, hogy ő innen meg fog szökni. Az éjszaka folyamán sikerült is neki, mert a katonák valamin összevitakoztak, így a foglyokról elterelődött a figyelem. Szaladt, ameddig csak tudott, aztán a farkasfai erdőben elbújt egy nagy gödörben, és elő se jött onnan három napig. Ezután sikerült hazatérnie.

Természetesen hallottak történeteket arról, hogy más magyarokta helyeken mit tettek az oroszok, milyen borzalmakat kellett átélniük az ott élő embereknek, de az ő vidékükön megkímélték a népet. Hogy miért? Arra az öregek sem tudtak válaszolni.

Dancsecs Beáta

„Tempus et universum”

Különös egybeesés: csaknem egyszerre lépett hivatalba Budapesten az ELTE bölcsészkarának új dékánja, Borhy László akadémikus, régészprofesszor, és a moszkvai Lomonosov egyetem történeti karának dékánja, Ivan Tucskov művészettörténet-professzor, s ami igazán érdekes: az ókori Róma és hatástörténete áll mindkettőjük kutatói-oktatói érdeklődésének középpontjában. – A két kiváló tudós és egyetemi vezető párhuzamos portréját Gyimesi Zsuzsanna készítette.

Pannóniától a Péter-Pál-erődig

1982 jó évfjárt volt az ELTE BTK történelem szakán. Két dékánt is adott az alma maternek. Dezső Tamás habilitált egyetemi docens asszisztens 2007 és 2015 között, Borhy László régészprofesszor, akadémikus pedig 2015 nyara óta vezeti a bölcsészkart. Orosz történeti stúdiumaikat mindketten a fiatal oktatóknál, Szvák Gyulánál kezdték meg. A két dékán intellektuális bázisának van még egy, a Ruszisztikai Központ számára különösen kedves közös pontja: mindketten tudnak oroszul.

Emlékei szerint Borhy László még óvodás volt, amikor kimondta első – majdnem – orosz szavát: Grasztujtye. Így köszönt az óvodája közelében lévő szovjet laktanya katonáinak, ha összetalálkozott velük az utcán, mert Szombathelyen ez volt a szokás. A leendő akadémikus 10 évesen kezdett el „hivatalosan” oroszul tanulni. Könnyen ment neki, szerette. Gimnáziumi éve alatt orosz tagozatos osztályba járt, ahonnan simán bekerült az ELTE BTK orosz–történelem szakára. Mindig is régész akart lenni, így az orosz szakot másodévtől kezdte, de azóta is tud oroszul. Több mint 30 éve nem használja aktívan, de érti és olvas rajta, ha kell, meg is szólal delegációk fogadásakor – alig volt szükség tolmácsolásra, amikor 2015 októberében fogadta a Ruszisztikai Központ egyik rangos partnerét, az Oroszországi Állami Humán Kutatási Alap delegációját. Az oroszoknak köszönhetően gyakorlatilag valamennyi szláv nyelven megérti a szakirodalmi szövegeket. Az egyetemen egy évet tanult lengyelül, ereiben pedig némi horvát vér is csörgedezik – így állnak össze szép képpé benne a szláv motívumok.

Borhy László életében csak egyszer, de azonnal egy teljes szemeszternyit járt orosz nyelvterületen, 1983-ban. Leningrádot vá-

lasztotta a részképzés színhelyéül, hogy minél többet járhasson múzeumokba. A város szinte legemblematikusabb pontján, a Péter-Pál-erőd és a Vasziljev-sziget csücskének metszéspontjában lakott, az Ermitázzsal szemben. Az Ermitázsba viszont nehéz volt bejutni, állandóan több kilométeres sorok kígyóztak előtte. Csak a szervezett külföldi turistacsoportok jelentettek kivételt, ők időpontra mehettek. Egy ilyen csoporthoz csapódott hozzá Borhy László egy hideg téli napon, ám a ruhatárnál lebukott és kitessékelték – ugyanis miután mindenki lehámozta magáról a sok réteg téli ruhát, kiderült, hogy egy afrikai csoportban próbált elvegyülni. Nem sikerült. A tél más meglepetéseket is tartogatott. A város hófödte parkjaiban és széles útjain rengetegen közlekednek futóléceken. Borhy László is meg akarta ezt tanulni. Vett magának egy komplett felszerelést, és hétféteken kielektricskázott a város peremére, ahol befagyott tavakon, fehér törzsű nyírfák között, szikrázó napsütésben gyakorolt. Azt viszont nem tudta, hogy futóléccel nem lehet dombról lesiklani. Elesett, a lécek és a botok össze-

törttek, haza kellett menni. A kollégiumban döbbenet tapasztalta, hogy egy vérbefagyott arc néz rá vissza a tükörből. Kint annyira hideg volt, hogy nem vette észre a sérülést. A részképzés alatt nagy utazásokat is tett: járt Moszkvában, Tallinban, a Kaukázusban, Szocsiiban, Jerevánban, Tbilisziben – alig fél év alatt. A tempo nem lankadt, az elkövetkező bő három évtized még intenzívebbnek bizonyult.

Alig 50 évesen már a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja lett Borhy professzor, jelenleg ő vezeti a Régészettudományi Intézetet, az Ókori Régészeti Tanszékét és a Régészeti Doktori Programot. Szakmájában megkerülhetetlen nemzetközi tekintély, közel 200 tudományos publikáció szerzője. Régészeti kutatásai a késő római hadtörténet, római császárkori művészet, ókori falfestészet, glyptika, latin epigraphia területére összpontosulnak, római koros tanátsatást vezet Brigetio polgárvárosában, filológia-ókortörténeti kutatásai pedig a késő római hadtörténet forrásaira irányulnak (Ammianus Marcellinus, Notitia Dignitatum). Ezen a területen fontos szakmai kapcsolatokat ápol a Nyizsnyij Novgorod-i egyetem kutatóival, valamint az országos hatókörű ókortörténeti szakfolyóirat, a *Vesztnyik drevnyej isztorii* főszerkesztőjével.

Kitűnően főz. A céklát Oroszországban szerette meg, és azóta is rendszeresen készít otthon cscsit és borscsot. A vodkáért és a kvászért nem rajong, de szereti a grúz borokat és az Ararat konyakot. Kedvenc kötete a Bulgakov humoros tárcáiból szerkesztett *Guruló lakótér*, persze a *Mester és Margarita*, illetve Gorkij, Tolsztoj és Csehov fontos művei mellett. Csehovot eredetiben is olvas. Jelenleg Venyegyikt Jerofejev korszakalkotó regényét, a *Moszkva-Petuskit* kóstolgatja, ugyancsak oroszul, mert kíváncsi a különböző kötélok eredeti elnevezéseire.

A Ruszisztikai Központ szempontjából kiemelten fontos, hogy dr. Borhy László akadémikus személyében továbbra is az orosz történelmet és kultúrát értő és értékelő dékánja van a bölcsészkar-nak. A központ – hagyományaihoz híven – bőven fog lehetőséget teremteni arra, hogy új dékánunk alkotó módon részt vegyen a magyar–oros akadémiai és egyetemi kapcsolatok szinten tartásában és továbbfejlesztésében.

A Veréb-hegytől a Villa Rotondáig

Ivan Ivanovics Tucskov professzor, a művészettudományok doktora életútjának már az indulása is párhuzamos magyar kollégájával. Ő is ugyanabban az „alma materben” szerzett művészettörténész diplomát, ahol tanári-kutatói pályáját kezdte 1981-ben,

ahol 2007 óta tanszékvezető, s amelyet 2016 márciusától dékánként irányít: a Moszkvai Állami Lomonoszov Egyetem Történeti Karán. Elődje, Szergej Karpov, 1995-től 20 éven át töltötte be ezt a tisztelet.

Az egyetemes művészettörténeti szak hallgatójaként Ivan Tucskovnak annak idején a neves reneszánszkutató, Viktor Grascenkov volt a professzora és szakmai mentora, aki, mint Lazarev-tanítvány, Tucskov számára közvetlen, személyes kapcsolódást jelent az orosz művészettudomány nagy nemzedékéhez. Grascenkovnál írta és védte meg 1988-ban kandidátusi disszertációját *Az olasz reneszánsz villák dekoratív freskói és az antik tradíció (Firenze és Róma)* címmel; ez a téma azóta is kutatásai fókuszpontját képezi. *A reneszánszkor Róma villái mint képi rendszer: ikonológia és retorika* címmel készült nagydoktori disszertáció 2008-as védéséig azonban nem vezetett egyenes út.

Az 1980-as évtized sem Magyarországon, sem az akkori Szovjetunióban nem kedvezett az egyetemes művészet- és művelődéstörténeti kutatásnak. A későkádári és későbrezsnyevi „pangás” ugyan már nem követelt olyan közvetlen ideologikus megközelítéseket, mint akár egy évtizeddel korábban, de a kezdődő peresztrojka is inkább csak intézményi újrendeződéseket (sőt olykor káoszba torkolló szervezeti bomlást) hozott, mintsem tényleges tudományos nyitást. Ebben a közegben a fiatal tudósok, egyetemi tanársegédek egyedüli mentsvára a „kemény tudomány” volt, amit Borhy László akadémikus az archeológia és az antik tudományok érintkezési területén, Tucskov professzor pedig a művészet- és építészettörténet határterületén épített föl maga számára. Szinte szó szerint. Aki végignézi Ivan Ivanovics előadásait pl. az orosz Kultura TV „Academia” sorozatában Andrea Palladióról, az pillanatok alatt megbizonyosodhat róla, hogy az ókori és reneszánsz tervrajzok sokaságának elemzése nem csupán egy történeti probléma leírásához, hanem egy tudományos szemlélet módszertani megalapozásához szükséges számára. Ahogyan Borhy akadémikus régészeti tanulmányaiban és könyveiben is egy koherens kép áll össze a régészeti és történelmi aprómunkával feltárt töredékekből.

Róma, az „Örök Város” mindkettőjük számára kezdettől fogva történeti kiindulópont és elméleti cél, minden ideologikus szándéktól mentes, mégis megdöbbentően aktuális kutatási tárgy és kontextus. Az utolsó „szovjet” évtizedben azonban Tucskov számára az olaszországi terepkutatás is elérhetetlen volt, nem juthatott el az akkor még „Lenin-hegy”-nek nevezett Veréb-hegyről a Capitolium dombjaira. Miközben a „glasznosztj” tágabbra nyitotta a szovjet világot, Róma ebbe legfeljebb csak a „Harmadik Róma” típusú konstrukciók talajaként fért bele, s nem az antik és reneszánsz közötti közvetlen átjárás megtestesítőjeként. Márpedig Ivan Tucskovot ez az utóbbi kérdés izgatta, ehhez gyűjtötte az érveket. Első olaszországi tanulmányújtára csak az 1992–1993-as tanévben kerülhetett sor. A római La Sapiencia egyetemen töltött két szemeszter rendkívül termékenyen ha-

tott kutatásaira. Tovább mélyült és új irányokkal bővült alapvető monográfiája, az 1992-ben kiadott *Klasszikus hagyomány és reneszánsz művészet*, amelyet 1994-ben a Lomonoszov Egyetem Suvalov-díjával tüntettek ki. Egymás után jelentek meg újabb tanulmányai, olyan rangos tudományos társaságokba kapott meghívást, mint a Nemzetközi Dante Társaság, a Művészettörténészek Szövetsége, a Múzeumok Nemzetközi Szövetsége (ICOM) oroszországi bizottsága, az *Italjanszkij szbornyik*, a *Lazarevskije cstyenyija* és más fontos kiadványok szerkesztőbizottsága. És közben – vagy inkább: legfőképpen – tanít, kurzusokat tart az ókori Róma művészetéről, az olasz reneszánszról, szakszemináriumot vezet, szakdolgozókat, aspiránsokat instruál. Egyre növekvő tanítványi körében határozott orientációs ponttá válik az általa képviselt módszertan, az általa vezetett tanszékét, intézetet s most már a történeti kar egészét pedig fokozatosan az intézményépítés nyitott felfogása határozza meg.

A „vad” kilencvenes évektől, a válságokkal teli 2000-es évtizeden át a mai napig rendkívül időszerűek és frissek azon tételei, amelyek tudományos kutatásait rendszerbe szervezik. A reneszánsz villa megközelítése mint „a hely és az idő emléke” – ahogyan 2008-as nagy munkájának egyik fejezetcíme szól – új perspektívát nyithat a posztszovjet terre is, anélkül hogy elvesztenié kapcsolatát elemzett tárgyával. A gazdasági racionalitás, az esztétikai újítás és a szimbolikus reprezentativitás egységét olyan fogalomrendszerben mutatja föl a reneszánsz építészetben, példá-

ul Andrea Palladio híres vicenzai Villa Rotondájában, amely a jelenkori, „saját” tér leírásához is modellt kínál. „A városkörnyéki villa a reneszánsz városlakó számára – a szabadság helye” – mondja, az antik eszmény reneszánsz kori megtestesülését bemutatva. Palladio Vitruviushoz való viszonyát elemzi, amikor így fogalmaz: „Az antik minták továbbvitelével a tradíciókat teremtjük újra önmagunk révén, s önmagunkat újítjuk meg – a hagyomány továbbvitelével” – a videofelvételt s rajta a hallgatóit látva azonban akaratlanul is tanári alapelveként értelmezzük szavait.

Elhordott múltjaink

Szvetlana Alekszijejics kapta a 2015-ös irodalmi Nobel-díjat „többszólamú írásaiért, amelyekben a jelenkor szenvedéseinek és a bátorságnak állított emlékművet”. „Regényeiben az oknyomozó újságírás eszközeit vegyíti a klasszikus írói erényekkel” – hangzott a hivatalos indoklás. És azonnal fellángoltak a viták: szép-irodalom-e az, amit Alekszijejics ír? Nem tisztán politikai okokból kapta-e meg Alekszijejics a díjat? Holott az igazán lényeges kérdések nem ezek, hanem az író nő életművének belső logikája és problematikája: erről szólt a Ruszisztikai Központban 2015. november 25-én rendezett kerekasztal-beszélgetés. A harmadik magyar nyelvű Alekszijejics-kötet, az *Elhordott múltjaink*, ekkor már a könyvesboltokban volt Iván Ildikó fordításában, aki évekig az ELTE BTK Kelet-Európa Története Tanszékén dolgozott. Így szinte magától értetődött, hogy ő a beszélgetés egyik résztvevője – Schiller Erzsébet és Szabó Tünde irodalomtörténészek, Filippov Szergej és Gyóni Gábor történészek, valamint ruszisztika mesterszakosaink társaságában.

Alekszijejics oroszul ír, édesanyja belarusz, édesapja ukrán, élete nagy része a Szovjetunióhoz kötődik. Minszkben él, belarusz állampolgár, de országában a közelmúltig betiltott író volt. Műveit nem politikai irányzat, hanem elkötelezett emberjogi álláspont határozza meg, amely szemben áll minden autoriter rezsimmel. Alekszijejics maga oratórium-regénynek, tanú-regénynek nevezi az általa művelt műfajt. Irodalmi előképének a dokumentumokból, tanúvallomásokból prózát építő Alesz Adamovics és Danyil Granyin belarusz írókat tartja. Szofia Fedorczenko nevét is említhetjük, aki ápolónő volt az első világháború idején, az ápolóaktól halott katonatörténeteket írta le és tette közzé *A nép a háborúban* címmel.

Alekszijejics írásaival analóg törekvésekkel találkozhatunk más kortárs művészeti ágakban is. Ilyen a verbatim színház (valós interjúkból építke-

ző előadások) vagy a rajzriport (bíróági eljárásokon, tüntetéseken, börtönökben stb. készített grafikus dokumentáció, legismertebb orosz képviselője ma Viktoria Lomaszko). Alekszijejics tudatosan törekszik arra, hogy a szövegeket megszabadítsa saját szerzői hangjától, a kronológia és a kontextus gravitációjától, mert nem a katasztrófákat akarja dokumentálni, hanem azokat a képeket akarja rögzíteni, amelyek a kisemberekben élnek a történelekről. Úgy véli: az olvasó csak így tudja átélni őket, így tud magában kialakítani egy korrajzot a saját perspektívájából. Schiller Erzsébet szavaival élve, Alekszijejics könyveiben a narrátor hallgat. Az *Elhordott múltjaink* történetei nem különlegesek, nem egyedi, szinte valamennyi történelmi katalizma után össze lehetne állítani hasonló köteteket. Alekszijejics könyvének olvasása közben végig váraozunk. Végig. Közben kényelmetlenül érezzük magunkat, mert olyasmiről hallunk, amiről nem szokás beszélni, vagy legfeljebb csak halkán, félhomályban, a konyhában, lesütött szemmel.

Szvetlana Alekszijejics több mint húsz évig gyűjtötte az interjúkat az *Elhordott múltjaink*-hoz. Közel 500 beszélgetést rögzített magnóra, a legépebb szövegeket számtalanszor elolvasta, átgondolta, majd kiemelt közülük mintegy 20 interjút, amit a teljes szöveg pilléreinek szánt. Ezek alanyait újra felkereste, volt, akit húszszor is. Volt, hogy egy-egy újabb beszélgetés csak egyetlen mondatot eredményezett. Így rajzolódt ki pontos kép az emberről és a történetéről: a szemtanúk közvetlen tapasztalataiból igazi irodalom született.

Alekszijejics – paradox módon – azért számít ma jeles írónak, mert megkapta az irodalmi Nobel-díjat. És azért kezdték el vitatni az íróágát, mert megkapta az irodalmi Nobel-díjat. De mindez nem számít. A lényeg, hogy könyveit egyre többen olvassák.

Gyimesi Zsuzsanna

Fiktív Gorkij, fiktív Lenin

Spiró György könyve, a *Diabolina* heves indulatokat váltott ki a Ruszisztikai Központ 2015. október 20-án megrendezett vitáján. A vitázók egyik része szigorúan számon kérte a regényen a történelmi hitelességet, a társadalmi kontextus pontosságát, míg a másik tábor kizárólag a szövegből alkotta meg saját interpretációját. Az egyik tábort inkább a történészek és politológusok alkották, a másikat pedig főleg az irodalmárok és a filológián „nevelődött” ruszisztikások. – Alábbi összeállításunkban Bartha Eszter és Schein Gábor írásaiból közlünk részleteket, majd pedig Szócs Géza kisszességét olvashatják egy másik fiktív Gorkij-könyvről, Orosz István művéről, jelezve a száz évvel ezelőtti történet „újramondásának” másik irányát.

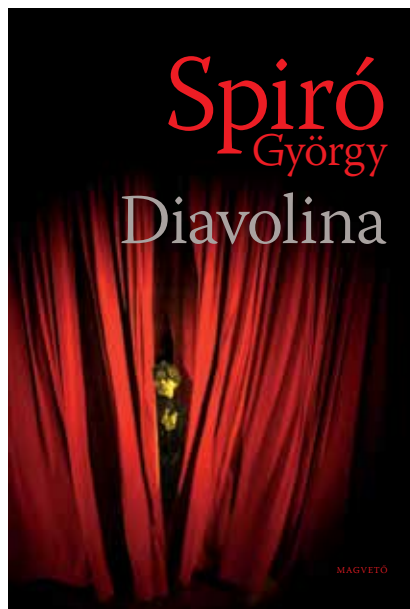
Spiró és a korszellem

Spiró György új regénye témája okán alkalmas lenne a tabudöntésre, az államszocializmusban dogmatikus kultuszá dermedt hagyomány újraértelmezésére. A cím *Diabolina* – Gorkij cselédjének és egyben utolsó szerelmének a vezetéknevére utal (Csertkova – csertovka), az ő perspektívájából igyekszik bemutatni Gorkij környezetét, a bolsevik vezérkart és természetesen Gorkij nagy mentorát (akiben nem tudott, úgymond, elégszer csalódni), Lenint.

A regényben azonban mi is csalódunk. A „cselédirodalom” olyan gyöngyszemei, mint a klasszikus Édes Anna után nehezen tudunk mit kezdeni azzal a rengeteg pletykával és a legrosszabb fajta bulvárirodalomra emlékeztető részlettel, amelylyel a könyv az olvasót traktálja. Nyilván izlés dolga, kinek mennyire jön be ez az irodalom. Az azonban már kevésbé az, hogy Spiró Leninjé – szemben a könyvben sokat hangoztatott történetiséggel – mennyire nem vesz figyelembe történeti összefüggéseket és fogalmakat. A totalitárius modell (a progresszív nyugati akadémiai világban egyébként régen diszkriminált)

evolúciós modellje tételezett fel direkt kontinuitást Marx, Lenin és Sztálin között. Spirónál ugyan Marx kimarad, de Lenin egyenesen úgy szerepel, mint egy utolsó tömeggyilkos, aki kiirt mindent és mindenkit, aki ellenáll neki (elsősorban az értelmiséget). Gorkij, a műparaszt hiába könyörög, vagy esetenként harcol a kegyelemért – Lenin tömeggyilkos szándékait nem tudja megakadályozni. A kultikus Lenin-kép dekonstrukciója Oroszországban is jól bevett és eladható megközelítés, sőt egyenesen fordított kurzusirodalomról beszélhetünk: míg régebben isteníteni illett Lenint, ma a leleplezés a fő módszer. Akszjonov *Moszkvai története* mindenestre lényegesen színvonalasabban és lebilincselőbben műveli ezt, mint Spiró, noha a bolsevik hatalom kriminalizálása egyazon ciklusba illeszkedik.

Hogy régen a kritika is más volt, arra nézve elegendő megemlíteni a valóban felejthetetlen Ilf–Petrov párost, de utalhatok itt Ribakov Sztálinjára az *Az Arbat gyermekeiből*, akiről nemcsak az derül ki, hogy betegesen gyanakvó, és nem tűri az ellentmondást (és mellette gyarló ember is, akinek fáj a foga – igaz, leváltatja a fogorvost, aki sikeresen kikezeli), hanem az is, hogy mi a terror társadalmi mozgatóereje. Hogyan lesz az amúgy antiszemita és karrierista (és eredetileg antikommunista) jogászból csekista, a hatalom rettegett embere, és hogyan válik száműzötté a hívő kommunista fiú, aki egyébként végig kommunista marad. Ribakov társadalmi regényt ír, a szó legjobb értelmében – profanizál, dekonstruál, de ugyanakkor végig megmarad, még Sztálin esetében is (!) az emberi méltósághoz való alapvető jog, amit csak a bulvárirodalomban szoktak megtagadni.

A Lenintől alkotott kép elválaszthatatlan a létezett szocializmustól. A rendszer ugyanis nemcsak tömeggyilkosokat nevelt, hanem többek között felszámolta az analfabétizmust, milliók számára utat nyitott a felemelkedéshez, és sokaknak (Nyugaton is!) sokáig reményt adott arra, hogy van alternatíva a kapitalizmussal szemben. Lenin és Sztálin egy lapra helyezése az államszocializmus egészét kriminalizálja. Lenin természetesen rendkívül ellentmondásos szerepet játszott az orosz történelemben. Ezeket az ellentmondásokat azonban a regény egyáltalán nem érzékelteti; leegyszerűsített képet közvetít a laikus olvasónak (aki a *Diabolina* után csak azon csodálkozhat, hogy minek könyvékat összeírni az orosz forradalomról, amikor ilyen egy-

szerűen megérthető az orosz történelem). Spiró aligha arra törekedett, hogy egy adott korba ágyazottan értse meg hősét, pontosabban antihőseit; egy jelenkori álláspontot vetít vissza a múltba, amivel óhatatlanul is részese lesz a mainstream antikommunista diskurzusnak. Egy érzékeny író és értelmiségi ennél bátrabban megy szembe a ma korszellemével, hogy megértse a 100 évvel ezelőtti korszellemet.

Bartha Eszter

(A cikk teljes terjedelmében a Dinamó Műhely blogjában olvasható. http://dinamo.blog.hu/2015/10/12/spiro_es_a_korszellem)

Személyes politika és kollaboráció

(...) Spiró György *Diabolina* című regénye fiktív memoár. De van-e értelme egyáltalán fiktív memoárt írni? A fiktivitás látszólag éppen azokat a tényezőket ássa alá, amelyeknek a műfaj eredetileg az érdekességét köszönhetette. Hiába a műfaj- és stílusimitáció, egy teremtett elbeszélő figura alakzat marad, nem ruházható fel az átélő személyes hitelével. Spirónak ezért más hitelesítő eljárásokhoz kellett folyamodnia. A személyes hitelesség helyére az „objektív” hitelesség lép: a fűszöveg biztosítja az olvasót, hogy a regény „minden szereplője élt, és a legelképesztőbb kalandok is mind megtörténtek”.

Ahogy más regényeiben, Spiró itt is alapos történelmi stúdiómozkat folytatott az anyag feltárása érdekében. Történettudományi munkákat, korabeli újságokat, levéltári anyagokat, levelezéseket kellett búvárolnia. Bizonyára izgalmas és tanulságos vállalkozás lenne Spiró nyomába eredni, hogy lássuk, mit hagyott ki, mit formált át esetleg a konstrukció érdekében, hogyan sűrítette a történeteket, elvégre a 200 lapnyi regény körülbelül harminc év történetét mondja el. Az olvasók többsége ezt valószínűleg nem fogja megtenni. Csalódníuk azonban nem kell, hiteles képet kapnak arról, miként élte Gorkij élete utolsó évtizedeit...

A fiktív memoár igazi kérdése azonban az, miként viselkedhet Sztálin diktatúrájában egy nagy író, aki egyfelől éppúgy kiszolgáltatott a generalisszimusznak, mint bárki más a Kremlben, másfelől mégiscsak rendelkezik olyan tőkével, amilyennel csak nagyon kevesen, nemzetközi ismertséggel, szimbolikus értékkel. Gorkij szerepéről a mai Oroszországban legalább olyan ellentmondó nézetek vannak forgalomban, mint nálunk Illyés esetében. A két személyiség között is sok a rokon vonás, csak persze a sztálini Szovjetuniót nem lehet összehasonlítani sem Rákosi, sem Kádár Magyarországalval...

Érdeemes vizsgálunk, miként befolyásolhatná a regény a kommunizmus emlékezetét a magyar kortársi kultúrában, ha erre esélye lenne. A nemzetközi kommunista mozgalom és a Szovjetunió történetéről 1989 előtt is csak kevesen rendelkeztek alapos ismeretekkel. 1989 után pedig ezek az aktualitásukból máig sajnos mit sem veszítő ismeretek is pillanatok alatt törölődtek, mégpedig sokkal inkább a szellemi restségnek, semmint az antikommunizmus leegyszerűsítő narratíváinak köszönhetően. Ezért aztán mindazért, amit Spiró elmesél, hálásak lehetünk. Azt viszont nem hiszem, hogy a *Diabolina* akár csak az öt évvel korábbi regény, a *Tavaszi tárlat* tanulságaihoz mérhető belátásokat tartogatna. Az összehasonlítás persze annyiban mindenképpen igazságtalan, hogy a *Tavaszi tárlat* 1956-ban kezdődő történetének emlékezte még nem hunyt ki egészen a felejtésben egyébként verhetetlen kortársi kultúrából. A kérdés ugyanis, hogy meddig tart a személyes politika, és hol kezdődik a kollaboráció, alighanem hamis. A totalitárius államokban nincs személyes politika, a diktatúra sztálini és hitleri változatában semmiképp. Ezért az óvatos, alkalmazkodó személyes politika és a kollaboráció közti határvonal sem létezik. A *Diabolina* alighanem éppen ezzel a belátással szolgál, így talán be is rekeszti azt a tágas horizontokat semmiképpen sem nyitó vitát, amelyhez kapcsolódik. A regény olvasója pedig az utolsó mondatok után felsóhajt. Vajha egy ilyen könyvet vagy egy komoly életrajzot egyszer Illyés Gyuláról olvashatnánk! És Révai Józsefről, Veres Péterről, Kodály Zoltánról, Lukács Györgyről... Vajha!

Schein Gábor

(A cikk teljes terjedelmében itt olvasható: <http://www.muut.hu/?p=14775>)

Egy zseniális könyvről, avagy: veszedelmes viszonyok Capri szigetén

Orosz Istvánról tudjuk, hogy napjaink egyik legjelentősebb, amúgy világhírű grafikusa, a nemzetközileg – méltán – legismertebb magyar képzőművész.

Tudjuk róla, hogy nagyszerű költő – sokkal jobb költő, mint amilyen jelentős. (Hiszen nem játszhat jelentős szerepet egy ismeretlenül maradt költészet.)

Tudjuk róla, hogy kiváló novellák szerzője.

Tudjuk róla, hogy képes egy festmény egyetlen részletéből is iz-

galmas oknyomozó tanulmányt, egész könyvet írni, felfejtve a rejtett jelentéseket és összefüggéseket, feltérképezni és értelmezni a kor üzeneteit.

De azt nem tudtuk, hogy képes zseniális könyvet írni egy sakkpartiról is, rekonstruálva és elemezve nemcsak a lépéseket, hanem azt a sokszereplős játszmat is, amelyben – a szerzőt idézzük – „a történelem úgy mozgatja a szereplőket, akárha sakkfigurák volnának, öntudatlan bábok, tisztek, vezérek, áldozatként odavetett gyalogosok”...

A könyv címe: *Sakkparti a szigeten*. Témája: a sakkjátszma, amelyet Vlagyimir Iljics Lenin és korábbi barátja és szövetségese, ekkor már politikai és mozgalmi ellenfele? riválisa? inkább: személyi alternatívája, Alekszandr Bogdanov orvos-író-filozófus vívott Capri szigetén, Makszim Gorkij villájában 1908 tavaszán. A könyvművészeti remeket a Borda Antikvárium adta ki 2015-ben Budapesten.

Nem túl eredeti hasonlat azt mondanunk, hogy a sakkjátékosok lépéseikkel afféle hálót szőnek, amely, ha jól működik, elveszejt az ellenfelet. Ahogyan a szerző fogalmaz: „A sakkparti már csak kivetülés, egyéb, összetettebb játszmák láthatóvá vált manifesztációja, amelyeket... a sakknál bonyolultabb szabályok vezérelnek.” Hozzátehetnénk: ezek a szabályok, erők úgy mutatják meg magukat, ahogyan egy mágnes rendez el egy papírlapon a vaspor figurációit. Ezúttal azonban nem kozmikus áramlatok képeződnek le a Gorkij-villa teraszának sakkasztalján – bár ki tudja –, hanem a 20. század történelmét majdnem csődbe futtató orosz aktivista körül képződő és vibráló bonyolult erővonalak. A cári titkosrendőrség mindenhova elérő karjának fenyegetése, a mindenre árnyékot vető gyanakvás, ügynökök, kémek, pénzemberek, színésznők, szeretők, politikusok, szélhámosok. A torzsalkodás, az inszINUÁCIÓ, a sektás hisztériakeltés, a politikai ármánykodások, az áttekinthetetlen szerelmi szálak, az árulás, a féltékenység. Az erős karakterek folytonos dominanciaküzdelve. Mindezek együtt olyan feszültséget, olyan sűrű atmoszférát hoznak létre – nemcsak 1908-ban Caprin, hanem Orosz István könyvében is –, a jellemek, érdekek és konfliktusok olyannyira pasztikus és erőteljesen körvonalazódnak, hogy alig-alig érthető: sokoldalú szerzőnk miért nem próbálta ki drámaírói tehetségét is, és miért nem dramatizálta mindazt az elképesztő, fantasztikus anyagot, amit összegyűjtött, ideértve a szürrealisztikus figurákat, helyzeteket és történeteket egyaránt. De hogy a drámaíró Gorkij miért nem tette ezt meg – erre választ talán az ad, hogy az íróban elég jól működött az önvédelmi, egyszerűbben: az életösztön. (Az más kérdés, hogy végül ez sem segített rajta. Ilyen értelemben akár meg is írhatta volna Lenin látogatását Capri szigetén.)

A narratívát gazdagító hivatkozások, háttér-skccek, motívumkapcsolatok komplex mivolta lenyűgöző. Jókai-idézetektől Aljohinig, Csontvárytól Kamó elvtársig, Marx Károlytól Raszputyinig ezer szál bukkan fel, ezer színes figura, ezer motívumegyezés vagy kombináció. Mint egy hatalmas, Isteni vagy Emberi Színjátékban vagy történelmi léptékű sakkjátszmában. A szerző mindenkiről mindent tud. (Talán csak egyvalamit nem, legalábbis nem említi: hogy a londoni Fekete Macskához címzett kocsmában éveken át hétről hétre találkozott egymással három Károly. Játszmáik fennmaradtak a kocsmá sakknaplójában. A három Károly: Marx, Dickens és Darwin Károly volt. Tekintse a szerző ezt az ismeretet szerény kontribúciónak könyve következő kiadásához.)

Ha a sakkozó feleket, mint fentebb írtuk, hálóikat szövögetve, értelemszerűen mint pókokat képzeljük el, nem vitatható, hogy a legnagyobb pók maga a szerző, aki lenyűgöző erudíciójával úgy görgeti, idézi, fonja, szálazza, kombinálja a tényeket és saját feltevéseit, kommentárjait, értelmező eszme-futtatásait, s mindezt olyan ellenállhatatlan humorral, hogy az olvasó kénytelen föltenni a kérdést: vajon ki fogja ezt követni, megérteni, átlátni? Hogy a magyar olvasó nem, az abból is gyanítható, hogy bár közel egy éve kiadták, a lapokban eddig nem sok ismertetés jelent meg a gyönyörű kiadványról, amely képes albumként is végtelenül izgalmas: úgyszólván minden oldalra jut egy emlékezetes repró: egy arckép, egy festmény, egy plakát, egy dokumentumfotó. Szinte hihetetlen. És a szerző CD-n még egy rajzfilmet is mellékel a kötethez. (Azt már nem is említem, hogy költőként is megszólal: Lenin egyetlen ismert verssorát egészíti ki az orosz románcok stílusában, fölényes szakmai tudással, mesterkézzel.) Ha a magyar olvasó nem értékeli is ezt a példátlan könyvet, akkor majd talán az orosz – töprenghetünk, és tényleg: ha ez a mű eljutna az orosz könyvpiacra, sláger lehetne belőle. Hogy egyetemen is oktatni kellene, az magától értetődő.

És akkor még nem beszéltünk a sakkozókról, a sakkhöz értőkről, azokról, akik esetleg már azt sem tudják, ki volt Lenin, és ez már nem is nagyon érdekli őket, legfőnnebb annyiban, hogy hogyan sakkozott ez az ember, akinek fellépése (és húzásai) a történelem sakkasztalján birodalmak, dinasztikiák, nemzetek, generációk, százmilliók sorsát tették tönkre az elmúlt évszázadban.

Jobban tette volna, jobban jártunk volna, ha a sakkjátékban tökéletesítette volna magát.

Szűcs Géza

„Ördögi feladatnak bizonyult”

Hetényi Zsuzsa idézi egy tanulmányában a fönti Nabokov-szavakat, hogy azt a hihetetlenül összetett, angol–orosz tükröződéses nyelvi kettősséget, kettős kultúrát, a „mindenütt élni, de sehol sem otthon lenni” életszemléletet jellemezze, amely az életmű egyik alappillére: „Ördögi feladatnak bizonyult egy olyan orosz változat újbóli angolosítása, amely elsősorban orosz emlékek angol nyelvű újramesélése...” A Nabokov-életmű monografikus rekonstrukciója legalább ilyen „ördögi feladat” lehetett, de, ahogyan az első recenziók jelzik, Hetényi Zsuzsa rendkívül sikeresen – hogy ne mondjuk: „boszorkányosan” – oldotta meg. A könyv címettje a „kellően vájt fülű és művelt”, egyúttal merész és kreatív olvasó, aki nemcsak követi a szerzőt és hősét a regényszövegek ösvényein, hanem kész maga is újabb elágazásokat felfedezni a kapott jelzések alapján. Ehhez nyújt a sűrűn szedett, közel ezeroldalas könyv „gazdag, már-már tékozlóan önzetlen segítséget” – írja Takács Ferenc irodalomtörténetész alább idézendő cikkében (*Mozgó Világ*, 2015. december).

„Hetényi Zsuzsa új könyve tartalmában és terjedelmében, a feldolgozott ismeretanyag és a hozzáadott új értelmezések tekintetében egyaránt monumentális irodalomtudományi munka. Hogy miért éppen Nabokovról készült ilyen súlyú mű, amikor, ha jól meggondoljuk, máig nincs magyar szerző tollából származó nagymonográfia vagy – angol terminussal – kritikai biográfia a klasszikus modernista regényirodalom olyan alakjairól, mint Proust, Joyce, Kafka, Mann, Musil vagy (a Nabokovval párhuzamba állítható) Beckett és Borges, ebben azért van valami különös.

Annál is inkább, mert a felsorolt szerzők legtöbbjével ellentétben Nabokovot (aki – mint Hetényi jelzi – „világszerte kultikus író”) Magyarországon alig ismerik.

«Венгерец Набоков»

В Будапеште вышел огромный том (900 страниц) о Владимире Набокове - по-венгерски. Его автор - Жужа Хетени. Ее книга заслуживает безотлагательного перевода на русский. – Венгерец – так назвал Набоков одного из своих героев, змееподобного Фердинанда, мужа очаровательной Нины из рассказа «Весна в Фиальте»... Фрагмент из интервью Ивана Толстого с Жужей Хетени на Радио Свобода (<http://www.svoboda.org/content/transcript/27113728.html>) «Моя книга предлагает тезис, что по-настоящему или лучше всего Набокова можно понимать, если читать его хронологически. Один пример. Я думаю, что «Лолиту» без «Машеньки» можно понимать по-другому или, наоборот, с «Машенькой» можно понимать уже по-другому. Моя книга построена именно так, что этот подход проводится по всем двадцати книгам. Я выделяю примерно сто тридцать инвариантов — это те образы, те матрицы, те маленькие или большие единицы текста, которые появляются всегда в одном и том же значении. Я провожу линию этих полигенетических мотивов, фонетических средств, образов, реалий, что угодно, по ходу всех двадцати книг, чтобы дать именно такой комплексный образ писателя.»

Amihez persze nagyban hozzájárult, hogy Nabokov magyarországi fogadtatásának története igen sokáig a szakmai tekintélyvel megtámogatott értetlenség, ellenségesség és elutasítás fekete krónikája volt... A *Lolita* botránya, majd világsikere hozta el hozzánk is a híret, de ami akkoriban elhalasztott Magyarországra a regényről, avval Nabokov rögtön el is ásta magát, mégpedig évtizedekre, a magyar irodalmi illetékesek szemében. Bár az orosz emigráció politikai szervezeteitől gondosan távol tartotta magát, nyilatkozatokat nem tett, és petíciókat sem írt alá, gyakran köszörülte nyelvét a szovjet életen és a szovjet irodalom (még Paszternakot sem szenvedhetette), amiért is régióinkban, persze csupán miután ismertté vált a nagyvilágban, rá-sütötték – a „pedofília” és a „pornográfia” mellett – a „szovjetellenesség” bélyegét is.

De volt ennél mélyebb, a politikai és erkölcsvédelmi berzenkedéstől független oka is a Nabokov műveit körülvevő értetlenkedésnek. A magyar irodalmi tudat és gondolkodás hagyományosan mimetikus, moralisztikus és funkcionalista. Azaz – drasztikus, bár nem unfair leegyszerűsítéssel fogalmazva – az irodalmi műalkotástól a valóság hiteles ábrázolását várja el, életvezetési útmutatást és erkölcsi példát keres benne, kívánatosnak tartja, hogy az irodalmi mű bírálja a fennálló viszonyokat, egyben lássa el a rajta kívül eső nemes „ügyek” (társadalomjavítás, népboldogítás) hathatós, lehetőleg gyakorlati eredményeket hozó szolgálatát is.

A nabokovi mű mindenek a szöges ellentéte és eleven cáfolata. Különösen jól látható ez a monográfia felezőpontján, az „orosz” Nabokovot és az „angol” Nabokovot elválasztó, *Tükörszimmetriák az életműben* című, páratlanul tartalmas és manapság szokatlanul világosan érthető nyelven megszólaló elméleti fejezetben. Hetényi könyve olyan író portréját festi meg, akinek

a megértéséhez és esztétikai élvezetéhez a fentebb körvonalazottól gyökeresen különböző befogadói felszerelésre van szüksége olvasójának: Nabokov a minden ízében önreflexív, „tiszta” irodalmiság, az írást (és olvasást) magasabb rendű játéknak, a művet, illetve az irodalmi alkotó- és befogadótevékenységet alapvetően valamiféle erotiko-szellemi gyönyör vagy élvezet forrásának tekintő s ennyiben büszkén öncélú esztétikai hedonizmus írója. Ugyan ebben a fejezetben taglalja Hetényi az életmű azon jellegzetességét, amelyik alighanem a legnagyobb buktató a magyar és, feltehetően, általában a kelet-közép-európai irodalmi gondolkodás számára. Ez pedig az író kétnyelvűsége, pontosabban többszörösen paradox nyelven kívülsége, nyelvfelettsége és nyelvek közöttisége, amit mifelénk nehezen értenek és emésztnek meg. „Az emigráns író... ha elszakad az anyanyelvtől, és megkísérli, hogy idegen nyelven írjon, elvágta a köldökzsinórt, ami az éltető anyanyelvhez kötözte, és írói öntudatát és képességeit életben tartotta. Idegen nyelven írásban lehet kifejezni gondolatokat, de »írni«, tehát alkotni csak az anyanyelven lehet” – írta naplójában Márai Sándor, egy másik, Amerikában élő kelet-európai emigráns. Számára felfoghatatlan és elképzelhetetlen volt, hogy valaki íróilag is gazdagodhat, ha megszabadul az anyanyelv nemzeti-romantikus mítoszától és féltésétől. Pedig voltak, akiknek sikerült, és nem is akármilyen eredménnyel: a „nyelvi területenkívülség” (George Steiner kifejezése) nagy írói ők, a modernista írás gigászai: Joseph Conrad, James Joyce, Samuel Beckett, Jorge Luis Borges.

És persze Vlagyimir/Vladimir Nabokov is, akinek megértéséhez és élvezetéhez felbecsülhetetlen értékű segítség, egyben ihletett ösztönzés Hetényi Zsuzsa kalauza és útikönyve.”

Hetényi Zsuzsa: *Nabokov regényösvényein*. Budapest, Kalligram, 2015, 926 oldal, 3990 Ft

Florenszkij, a „mágus”

„»Tudósnak« látszottam, ám belül »mágus« voltam” – idézi Pavel Florenszkij visszaemlékezéseit Szilágyi Ákos a *Pannonhalmi Szemle* 2015. 3. és 2016. 1. számában *A kultusz filozófiája. Pavel Florenszkij mágikus teológiai esztétikája* címmel megjelent tanulmányának mottójában. Florenszkij kultuszfilozófiai alapművét, amely az orosz szerző 1918-ban Moszkvában tartott előadásából született, de hazájában is hetvenéves késéssel vált publikussá, magyar nyelven a Typotex kiadó adta ki a moszkvai Insztitut Perevoda támogatásával. „A megtestesülés teológiai, krisztológiai fogalmának átvitele egy könyv megjelenésének szokványos eseményére – írja Szilágyi Ákos –, teljes mértékben egyezik Florenszkij személyes intenciójával, *A kultusz filozófiájának* alap gondolatával, amennyiben ő a lehető-köznapibb eseményekben, gesztusokban, szokásokban is előszeretettel ismeri fel és mutatja meg, hogy azok a leg-szentebb események és szertartások rituális ismétlései, ikonjai, tüposzai. Ahhoz, hogy – és itt újabb metafora következik – a nyelvi átlényegülés megtörténhessék, anyagi közvetítések és szellemi közvetítők, technikák és praktikák egész sorára volt szükség. Sem Votisky Zsuzsa nélkül, aki kifejezetten *ilyen* könyvek kiadására hozta létre kiadóját, a Typotexet, sem Kiss Ilona nélkül, akit most már – a szintén a Typotexnél megjelent *Ikonosztáz* és *A kultusz filozófiája* lefordítása után – bizvást nevezhetünk Pavel Florenszkij *magyar hangjának*, ez a rendkívüli könyv nem lényegülhetett volna át oroszról magyarrá. Kiss Ilona nemcsak Florenszkij egyénileg hangszerelt ortodox (pravoszláv) terminológiáját ültette át plasztikusan magyarrá, hanem beszédmódját, előadásának ritmusát, jellegzetes intonációját, eredeti stílusát is. Ráadásul – a kézirat szerzői lezáratlansága, a tervezett fejezetek egy részének kidolgozatlansága miatt – ezúttal a fordító invenciójának a filológus szövegarcheológiai munkájával kellett párosulnia. Egészében elmondható, hogy Kiss Ilona – Hidász Ferenc OFM megbízható szakmai támogatásával – sikeresen birkózott meg a rendkívüli feladattal: a magyar olvasóközönség ismerethorizontjához alkalmazkodva megteremtette *A kultusz filozófiája* hitelen magyar változatát.

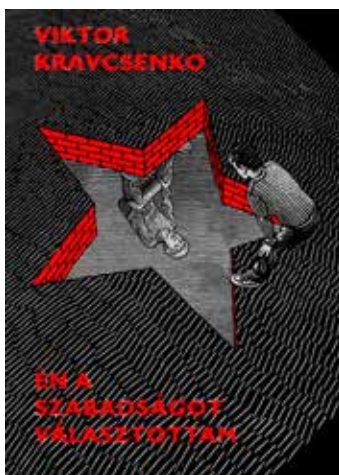
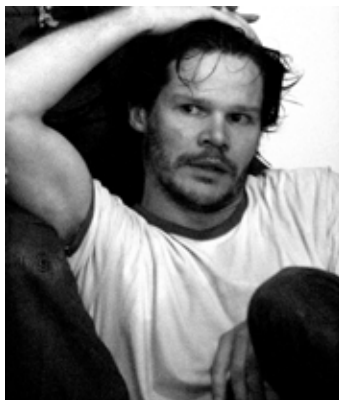
A Maladype ügye

Viktor Kravcsenko magas rangú szovjet tisztviselő 1944-ben politikai menedéket kért az Egyesült Államoktól. Akkor már majdnem egy éve tartózkodott New Yorkban egy szovjet beszerzési bizottság tagjaként. Hónapokon át készült a lelépésre. Sajátos utat választott: nem csöndben eltűnt a szovjet hatóságok elől, mint számos kortársa, akik valamilyen szerencse folytán külföldi utazáson vehettek részt, hanem nagy sajtónyilvánosságot adott tettének, és az amerikai közvélemény védelme alá helyezte magát. Személyes választását egybe akarta kötni azzal, hogy a nagyvilág tudomására hozza, mi zajlik a Szovjetunióban. Szökése napján nyílt levelet tett közzé a sajtóban indokairól, majd 1946-ban *En a szabadságot választottam* című, angolul megjelentetett memoárjában mintegy ezer oldalon át magyarázta, mi is történt vele, az eszméivel, a hazájával a XX. század első felében. A könyv azonnal bestseller lett – s a hidegháború „fegyvere” –, lefordították franciára, és ez drámai fordulatot hozott: Kravcsenkót hazugsággal vádolta meg a Francia Kommunista Párt hetilapja (*Les Lettres Françaises*), leginkább a munkatáborokról írtak kapcsán, amire Kravcsenko beperelte az újságot rágalmazás miatt. 1948-ban Párizsban megkezdődött az évszázad (egyik) pere, Kravcsenko és a Nyugat az egyik, a Francia Kommunista Párt és a Szovjetunió a másik oldalon. A bíróság Kravcsenkónak adott igazat.

Ahogy Balázs Zoltán is, a Maladype Színház vezetője, rendezője, színésze. Olyannyira, hogy 2015-ben Konok Péterrel lefordíttatta és kiadta Kravcsenko memoárját magyarul. Még tovább ment. Egyszemélyes kiáltványt szerkesztett a műből, amit két és fél óra alatt szinte egy lélegzetre mond el, mintegy gúzsba kötözve, tenyéryi térben összezárva a közönséggel. És Balázs Zoltán még ennél is tovább ment. Országos ügyé tágította a Kravcsenko-sztorit. Egyéves színházi-nevelői programot dolgozott ki munkatársaival a Maladype bázisán, és járja az ország hátrányos helyzetű középiskoláit, hogy Kravcsenko sorsán keresz-

tül segítsen a fiataloknak ráérezni: mi a súlya és az ára az egyéni szabadságnak, mit jelent döntést hozni, önmagammal szembenézni, felelősséget vállalni magamért és a közösségért.

Van itt három dolog: a könyv, a színházi előadás és a projekt. Ez a Kravcsenko-ügy, Balázs Zoltán ügye. Az első tett az, hogy megszületett a magyar szöveg. A második tett - a monodráma, kivételes hatással. Olyan erővel, hogy kamaszok is rezzenetlenül hallgatják, amint egy színész egyes szám első személyben „lőki a szöveget” több mint egy órán át, kellékek és díszlet nélkül. És a szöveg működik: Borsod megyétől a VIII. kerületig. Balázs Zoltán odaáll a középiskolások elé, és átadja nekik a bírót, az ügyészt és az ügyvéd szerepét. Elmondja vallomását, és várja az ítéletet. Merész vállalkozás. Hitelessége azonnal megérinti a sokszor kezelhetetlennek tűnő fiatalokat, akik nemegyszer jobban tudják, milyen bíróság előtt állni, mint Balázs Zoltán, mert már volt benne részük.

A harmadik tett, a projekt utolsó felvonása egy nagy, stilizált bírósági eljárás lesz, ahol Balázs Zoltán-Kravcsenko tanúvallomásaiban feltárja a Szovjetunióban tapasztaltakat, s megpróbálja értelmezni benne saját szerepét és felelősségét. A közönség lesz az esküdtszék, amelynek ítéletet kell hoznia. Az 1920-as évek elején Oroszországban mindennapos volt ez a műfaj: Petrográd és Moszkva utcáin amatőr és professzionális társulatok bírósági pereket rendeztek a közönség bevonásával – Vlagyimir Majakovszkij is gyakran szerepelt bennük. Talán erre is utal a Maladype, amikor a per „műfajában” kérdez rá: mi az egyén felelőssége a totalitárius rendszerek kialakulásában és fenntartásában? Meddig mondható: „törtétek hibák, de nem én tehetek róla”? – ahogyan Elliot Aronson és Carol Tavris fogalmaznak könyvükben.

A *Kravcsenko-ügy* kivételes igényességgel és körültekintéssel kidolgozott projekt. Ügyvéd, szociológus, pszichológus, történész, irodalomtörténész, tanár, drámapedagógus, marketingszakértő és író, dramaturg, fordító, rendező, színész számos meglepetést tartogató, izgalmas és stimuláló együttműködéséből építkezik. Mélto folytatása Balázs Zoltán korábbi akcióinak.

Gyimesi Zsuzsanna

Miért három a három négyzet?

2003 késő őszen találkoztunk először Szergej Mituriccsal, a Tri kvadrata kiadó vezetőjével. A kiváló grafikusművész és könyvtervező munkáit még csak internetről ismertük, amikor az oroszországi Magyar Évadra tervezett könyvsorozat, a magyar esszéirodalmat oroszul bemutató *Bibliotheca Hungarica* kiadásához kerestünk orosz partnert. Felhívtuk, s másnap már ott ültünk a tenyérnyi kiadói szobában. A „Tri kvadrata” azóta több mint húsz magyar tárgyú kötetet jelentetett meg, s a magyar kultúra mellett Magyarországot is olyannyira megkedvelte, hogy évente több hónapot tölt Budapesten, s minden alkalommal megfordul nálunk, a Ruszisztikai Központban is – könyvtárunkban szinte minden új könyvük megvan.

Szergej Miturics a fiával, az ugyancsak könyvtervező és fotográfus Szavva Mituriccsal viszi a „Tri kvadrata” kiadót, csupán egy szerkesztő és egy terjesztő segít be a „családi” vállalkozásnak. Nem is szeretnének nagyobbra nőni: a „három négyzet” éppen hogy a kis példányszámú, de rendkívül igényes intellektuális irodalom, a példátlan műgond és a minőség védjegye: minden kiadványuk egy-egy könyvművészeti remek, valódi műalkotás. A következetesen érvényesített kiadói koncepció és stratégia bejött: a „Tri kvadrata” a pillanatonként átalakuló orosz könyvpiac egyik meghatározó szereplője lett és maradt a minőségi irodalom szegmensében, másfél évtizedes működésük alatt több mint 250 kötetet adtak ki. Fő tárgykörük a filozófia, eszmetörténet, építészet és művészet, irodalomtudomány, nyelvészet, néprajz. Minden egyes kötetük igazi esemény, igazi felfedezésekkel. A legfrissebb album a szovjet korszak gyerekjátékait mutatja be a Szergijev Poszad-i játékmúzeum tárgyai alapján: a szovjet korszak kutatóinak is igazi forrás, miként járultak hozzá még a karácsonyfadíszek is a harmincas években a szovjet ideológia képi kanonizálásához.

Szergej Miturics maga is intenzív kutatásokat végez minden kötethez. Az orosz vidék építészet- és tárgytörténetét bemutató sorozatukhoz elnéptelenedett északi kisvárosokat járnak végig, Szavva Miturics helytörténeti múzeumok poros raktárait fényké-

pezi végig. A népi építészet és korai egyházművészet dokumentálását a „Tri kvadrata” végzi el először szisztematikusan, tudományos igénnyel. Egy másik, afféle éves „periodikaként” jelentkező sorozat, az «Открывая Россию» révén valóban fel lehet fedezni Oroszországot, mégpedig egy másik, a színes magazinok, tömegpropaganda látóköréből kimaradó, elfeledett világot (a „projekt” társszerzője egy amerikai építészettörténész-fotográfus). Szergej Cselnokov (1861–1924), az emigrációban elhunyt fotóművész életműve is Mituricséknak köszönhetően került be a köztudatba: a Moszkvában hagyott, s csodával határos módon fennmaradt egyedülálló hagyaték – másfél ezer, üvegre rögzített sztereofotó, autochrom technikával készült színes diaposzítívók, szerzői nyomatok – a „Tri kvadrata” albumában s a közreműködésükkel készült moszkvai kiállításon került nyilvánosságra.

A kiadó által gondozott, ugyancsak rejtélyes nevű *Szinyij Divan* filozófiai-elméleti folyóirat ugyanolyan tág spektrumot fog át, mint a könyvek: tematikus számaik a vámpiroktól az orosz protest-mozgalmakon át az erőszak problémájáig számtalan kérdést érintenek. Egyik legutóbbi szépirodalmi kötetük a szemünk zajló polgárháborús válság mögött kialakuló új ukrán prózát mutatja be Ljudmila Ulickaja kezdeményezésére és előszavával. Ő mutatta be egy másik egyedülálló vállalkozás eredményét, «Словарь перемен-201» kötetet, amely az „újorosz” nyelv 2014-ben keletkezett szavait-fogalmait gyűjti egybe. Nem volt kockázatmentes vállalkozás egyik sem (üzleti hasznot egyébként is ritkán hoznak kötetek), a jól kiépített hazai és nemzetközi együttműködések azonban újfajta kiadói stratégiát alapoztak meg.

Ennek köszönhető a *Bibliotheca Hungarica* is, amely az oroszországi Magyar Évad és intézményi háttere, köztük a moszkvai Magyar Kulturális Központ segítségével négy év alatt nyolc kötetben adta közre Kertész Imre, Nádas Péter, Hamvas Béla, Szondi Lípót, József Attila, Lukács György és Bibó István esszéit, tanulmányait. A kézreálló, finom tipográfiával, remek borítótérvel készült „sárga sorozat” ma már igazi bibliográfiai ritkaság, 2008 óta nem akadt finanszírozója, ahogyan a kortárs magyar drámát bemutató s orosz színház körökben keresett sorozatnak sem. Szergej Miturics azonban ezt a rá jellemző nyugalommal konstatálja; a magyar művészet és intellektuális kultúra számára továbbra is a minőség mércéje. Könyveit ő maga viszi el és adományozza minden fontosabb magyar könyvtárnak, kitar-

an rója a múzeumokat, állandó vendég a néprajzi, a színháztörténeti és irodalmi múzeumban, a kecskeméti és szentendrei múzeumokban. Az „egyszemélyes kulturális diplomácia” neki barátságokat jelent, kiadós nagy beszélgetéseket budapesti kávézóban, kis szünetet a moszkvai forgatag után. Hogy végre befejezze a rég tervezett memoárkötetet nagyapjáról, Pjotr Mituricsról, a XX. századi orosz avantgárd művészet és elmélet nagy alakjáról.

S hogy miért épp három – a három négyzet? Erről így beszélt egy alkalommal Szergej Miturics. Szavait oroszul idézzük, a nevek, számok alapján talán oroszul nem tudó olvasóink meg tudják a rejtélyt fejteni. Akik pedig még többet akarnak a „négyzetekről” megtudni, azoknak egy másik „moszkvai magyar”, Olga Balla Mituriccsal készült beszélgetését ajánljuk figyelmébe: http://www.chaskor.ru/article/tri_kvadrata_neochevidnogo_39969

У названия издательства «Три квадрата» две составляющие. Первая: у Малевича был один (чёрный) квадрат, у Лисицкого – два («История двух квадратов»), мы решили: пусть тогда у нас будет три. Вторая: есть такая типографская мера «цицера» (от латинского слова «горошина»). Она означала размер шрифта в 12 пунктов; 6 пунктов – это нонпарель, 8 – петит и так далее. Все типографы знают, что 4 цицера составляют один квадрат (примерно 18 мм). Тогда три квадрата – маленькое издательство, со спичечный коробок... Однажды в редакцию пришёл молодой китаец, преподающий в Пекинском университете русскую философию. Он подержал в руках наши книги, улыбнулся и сказал, глядя на логотип в виде трёх квадратов: «А вы знаете, что это китайский иероглиф?» – Как он называется? – спросил я. – «Пинь». – А что это значит? – спросил я. Тут он снова улыбнулся, поднял вверх пальчик и ответил: «Кацество!»

Magyar irodalomtörténet – oroszul

Különös helyzetben van a hungarológia Oroszországban: a legjelentősebb akadémiai magyarságtudományi műhely az Orosz Tudományos Akadémiai Szlavisztikai Kutatóintézetében működik, mintegy leképezve Magyarországot földrajzi helyét a „szláv tengerben”. A magyar történelem, kultúra, irodalom, művelődéstörténet orosz kutatói azonban olyan intenzitással és termékenységgel dolgoznak, hogy a magyarságtudomány nem csupán sziget a szlavisztika tengerében, hanem már-már önálló kontinens. A tudomány szak elismerése az is, hogy a magyar régiség kutatóját, Olga Havanovát választották nemrég az intézet igazgatóhelyettesévé. A műhely eredményei rendszeresen megjelennek mind a *Szlavjanovegyenyije* c. folyóiratban, melynek főszerkesztője Alekszandr Sztikalin történész, a magyar XX. század elismert kutatója, mind pedig önálló kötetekben, amelyeket az Indrik kiadó gondoz (<http://indrik.ru>).

A legfrissebb hungarológiai munka a magyar könyvpiacra is figyelmet kelthető kézikönyv lenne. A szerzők a magyar irodalomtörténet főbb irányait foglalják össze, mégpedig több mint 30 remek irodalmi portré és kortörténeti esszé formájában. Ez a következetesen végiggondolt szerkezet, mely a három szerkesztő, Jurij Guszev, Olga Havanova és Alekszandr Sztikalin munkájának köszönhető, lehetőséget ad arra, hogy a magyar irodalomtörténetről az egyes korszakok eleven történelmi közegében éppen mint irodalmi folyamatról kapjon képet az olvasó. Az egyes periódusokat bevezető kortörténeti esszékben a történeti összefüggéseket az adott periódus művelődés- és eszmetörténeti kulcsfontosságú jelenségei köré rendezve világítják meg. A korai latin nyelvű nyelvemlékektől a reneszánsz és barokk irodalmán át a felvilágosodás és romantika írói és költői egy-egy jellegzetes mű által jelennek meg. A kötet nem törekszik teljességre, a középpontba helyezett (többségében orosz fordításban is elérhető) művek alapján mégis teljes képet kaphatunk az egyes szerzőkről. Janus Pannonius, Balassi Bálint, Zrínyi Mik-

lós képviseli a legrégebbi magyar irodalmat, a legújabbat pedig Kertész Imre, Nádas Péter és Esterházy Péter hármasa. A közbeeső századok alkotóinak bemutatása is arról tanúskodik, hogy a moszkvai hungarológusok árnyalt képet tudnak adni a magyar nemzeti kultúráról az európai történelem kontextusában (a kötet részletes tartalomjegyzéke az intézet honlapján is olvasható: <http://www.inslav.ru/2009-08-05-14-47-56/2184-veng-lit>).

A portrék szerzői – Jurij Guszev, Jelena Sakirova, Vjacseszlav Szereda, Olga Havanova, Natalja Kurjonaja, Okszana Jakimenko és mások – egyúttal műfordítóként is jelentősen hozzájárultak a magyar irodalom oroszországi megismeréséhez. Nekik köszönhető, hogy a magyar kultúra ma Oroszországban már rég nem egzotikum, rég túl van a gulyás-csikós „álmítoszokon”, és nem ideológiai-politikai „függvény”, hanem az orosz kultúrával folytatott eleven dialógus.

История венгерской литературы в портретах. М.: «Индрик», 2015. 408 с.

Utazásaink az Urál szívébe

„Kipróbálni mindent, ami nagyon orosz”

Nemzetközi szemináriumsorozatra indult ötfős ruszisztikai csapatunk 2015 májusában Oroszországba, méghozzá nem Moszkvába vagy Pétervárra, hanem az Urál fővárosába: Jekatyerinburgba. S mivel többünknek ez volt az első orosz útja, igazán vagány dolognak találtuk egyből az Urál közepével kezdeni! Ráadásul nem akármilyen időpontra érkeztünk: a második világháborús győzelem napjának 70. évfordulójára, a legnagyobb összoroszországi eseményre.

Kalandosan indult az út: többórás várakozás a Seremetyevón, légörvények a magasban, két taxi az üres Jekatyerinburgi reptér előtt „такси безет” felirattal, de sofőr nélkül. Csakhamar fény derült az akadályok okára: a két kirgiz sofőr, vagyis az első emberek, akikkel találkoztunk Oroszországban, rosszabbul beszéltek oroszul, mint mi, helyismeretük se volt biztató. De azonnal megkínálták cigarettával a dohányzókat, hogy addig se izguljanak, míg odaérünk, GPS is volt az autókban. Nem sokat segített: a szállást nem jelölte semmiféle tábla. Annál nagyobb öröm volt a végén rátalálni, s végre elfoglalni a szobáinkat, ahonnan remek kilátás nyílt az ottani női kolostorra.

Még aznap este bementünk a városba, hogy részt vegyünk az ünnepegsorozaton, amit egy csodás tűzijáték zárt. Meg kell hagyni, Jekatyerinburg nem a szépségével varázsolt el minket, legalábbis nem a klasszikus városképpel. A romos városrészek és iparnegyedek romantikája azonban igazi terep az underground művészetnek: Jekatyerinburgban virágzik a graffiti, amit szinte nem győztünk megörökíteni. Természetesen minden turistalátványosságot útba ejtettünk. Elmentünk az Európa–Ázsia-határhoz, megnéztük azt a helyet, ahol kivégezték a cári családot. Az oroszok híres vendégszeretetét is módunkban állt megtapasztalni: az Uráli Föderális Egyetem hallgatói és oktatói mindenhová elkísértek, mindent megmutattak a városban, nem tévedtünk el, és nem is unatkoztunk. Egyikük színházba is elvitt, a *Figaro házasságára*. Még egy vízpipázó klubba is eljutottunk, ami ott illegálisnak számít.

Mivel többünknek ez volt az első orosz útja, nagyon fontos volt, hogy mindent kipróbáljunk, ami „nagyon orosz”. Fotózkodtunk tank tetején, medvével, Puskin-, valamint Lenin-szoborral, ettünk fagylicsót a hidegben, végigkóstoltuk az orosz konyhát, és persze vodkáztunk... Új barátokra találtunk, megszerettük az egyetem légkörét. Többünkben felmerült, hogy szívesen töltenék ott akár egy egész szemesztert is.

Doktor Stella

„Inyosztranyec, de magyar...”

Mai napig jól emlékszem 2015. január 22-re, amikor ez az e-mail fogadott: küldjem el az útlevelém fénymásolatát, életrajzomat és a szakdolgozatom téziseit az Uráli Föderatív Egyetem munkatársának, Veronika Vysokovának, merthogy – a tavaszi félévemet Jekatyerinburgban tölthetem. Rég tűnt el olyan gyorsan az álom a szememből, mint azon a napon. Egy óra múlva már a zuglói okmányirodában voltam, mert akkor még útlevelém se volt, egy hó-

nappal később pedig a repülőn ültem. Teljesült egy régi álmom: eljutottam Oroszországba.

A kint töltött félév alatt rengeteg tapasztalatot szereztem, hihetetlenül izgalmas nemzetközi közegben. Voltak lengyel, bolgár, izlandi, francia, német, olasz, mexikói, kazah, tádzsik, örmény, török, baskír, tatár, iraki, algériai, ghánai, kínai, japán, tajvani, amerikai, cseh diáktársaim, akikkel együtt a kulturális különbségek ellenére is könnyen beilleszkedtünk, orosz házigazdáink segítőkészségének köszönhetően. Segített persze a mégoly hiányos orosz nyelvtudás is: ha az ember elkezdett akcentussal (vagy épp az én félresikerült hangsúlyaimmal) beszélni, már nagyon hálásak voltak, és mehetett is az ismerkedés a kisboltból szerzett akciós vodkával. Hozzászoktam lassan a marsrutkák „kényelméhez”, a menetrend hiányához, az este tíz után nem működő közlekedéshez, a szovjet időket idéző utcanevekhez, a Lenin-szobrokhoz, a pecsét-aláírás mániához... na jó, a bürokráciához nem sikerült hozzászoknom. Tanáraink mindenben segítségemre voltak, a levéltári engedélyt is megszerezték. Az ottani ör rögtön közölte mindenkivel, hogy itt van egy *inosztranyec*, de mikor megtudták, hogy magyar vagyok, azonnal kedvesebben fogadtak. Az igazgatói iroda falán Putyin-kép lógott, bár én a boltokban láttam jobbat is: ha mozgatják, Putyinból Medvegyev lesz, Medvegyevből Putyin.

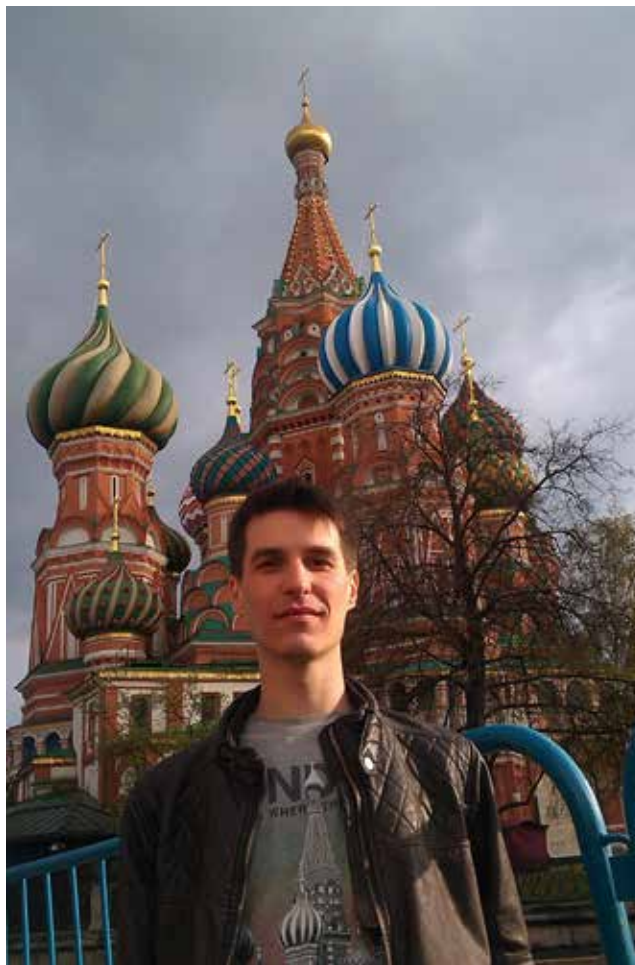
A „harmadik” fővároson kívül (ezt a jelzőt hallottam kazanyiaktól és Nyizsnyij Novgorod-iaktól is, kinek hova húz a szíve) eljutottam Tyumenybe, Permbe, Cseljabinszkba, Kazanyba, Nyizsnyij Novgorodba, Moszkvába, Szamarába, Ufába – többnyire egyszerű, kupé nélküli orosz vonaton mentünk. Bénázásaink láttán nyomban rájött az utasközönség, hogy külföldiekkel van dolga, de amint megtudták, hogy magyarok vagyunk, rögtön jöttek az olyan varázsszavak, mint az Ikarus és Globus. A több mint 15 órás utakon volt időnk ismerkedni, inni, aludni, kijózanodni, életünket átgondolni, bámulni a tájat, miközben kiderül, hogy az alattunk fekvő – igazi horkoló. Bár a magyar lányok is tudnának mesélni, hogy milyen az, amikor kazah hokisok udvarolnak nekik.

De nemcsak útközben vártak a kalandok. Tyumenyben például a –15 fokban fűrdtünk nyitott gőzfürdőben. A hajunk néha megfagyott, a ködtől nem láttunk egy méternél előrébb, a mosdóhoz pedig futni kellett, ha kimásztunk a vízből. Cseljabinszkban láttam a két éve becsapódott meteorit maradványát, Nyizsnyij Novgorodban a Volga felett libegöztem, Kazanyban pedig a Kreml szépségétől állt el a szavam. Nagy álmom volt Moszkva: olyan voltam, mint a három nővér egyszerre („Moszkvába megyünk, boldogok leszünk”). Az első két nap igazi sokkot jelentett: túl nagy és gyors volt, főleg Jekatyerinburghoz képest. De bele-

szoktam, a metróban is csak kétszer tévedtem el. A Kőbánya-Kispest – Újpest-Központ teljes hossza Moszkvában legfeljebb három megálló, igaz, a helyiek úgy tartják: Moszkva – az nem Oroszország. Érdekes volt látni a Moszkva-Pétervár-központúságot uráli szemszögből, mennyire tudják szeretni és utálni egyszerre a két várost.

Május kilencedikét már Szamarában töltöttem, este a Volga partjáról néztem a tűzijátékot, frissen szerzett helyi orosz ismerőssel. Hazatérésemkor, pontosabban, amikor visszaértem Jekatyerinburgba, akkor éreztem azt, milyen jó újra *otthon* lenni. Rengeteget utaztam, láthattam Oroszország különböző arcait, de ez mind csak egy kis része az egésznek. Mégis, az első félév első hetében feltett kérdésre („mi az orosz?”) most talán kerekébb választ tudnék adni.

Farkas Ádám

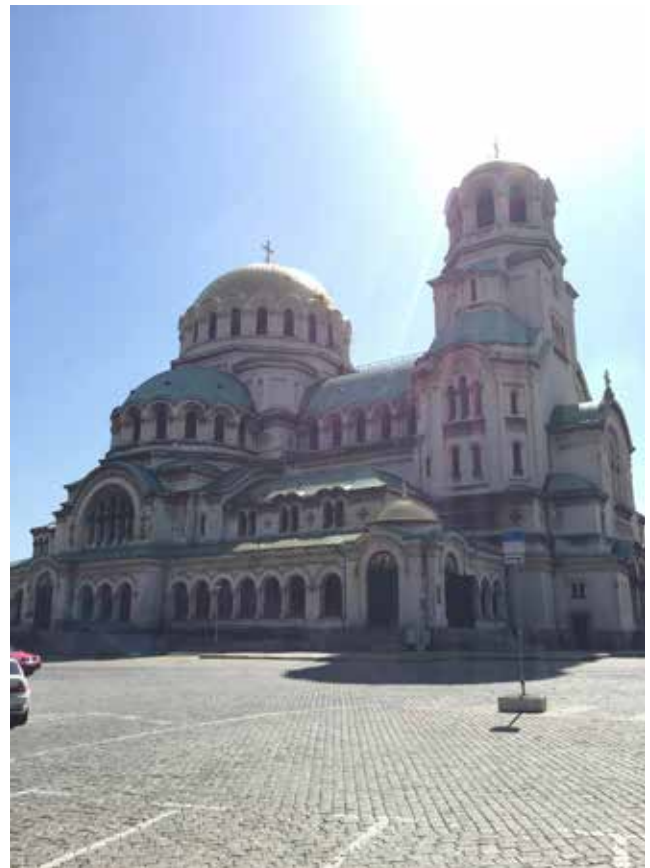
Bulgária – po-russzki

Várna: IV. Európai Diákfesztivál

«Друзья, прекрасен наш союз!» – ezzel a szlogennel rendezte meg a Russzkij Mir Alapítvány az IV. Európai Diákfesztivált 2015. szeptember végén a legnagyobb bolgár tengerparti város, Várna mellett. Három másik hallgatótársammal együtt képviseltük a Ruszisztikai Központot és az egyetemet. A fesztivál maga a bolgár–orosz kapcsolatok fejlesztésére és az orosznyelv-tanulásra szakosodott *Kamcsija* rendezvényközpontban zajlott: kiválóan felszerelt konferenciatermek, előadó-, táncterem, sportpályák, zeneszalón, külön tengerpartszakasz vártak – volt min ámulnunk. A személyzet egytől egyig beszélt oroszul, és minden orosz nyelven is ki volt táblázva: felüdülést jelentett szófiai kalandjaink után.

Szófiába egy inkább ijesztő, mint kalandos, Szerbián át vezető, éjszakai buszút után érkezünk. Minden nevezetességet azonnal megtaláltunk, a Nemzeti Galériát, a csodálatos Alekszandr Nyevszkij-székesegyházat, a Csodatévő Szent Miklós orosz templomot, és véletlenül ugyan, de a Szófiai Magyar Kulturális Intézet épületét is, az utolsó reggel azonban a szófiai metróállomások labirintusa kifogott rajtunk. Az átépítés miatt a vasútállomás útvesztőiben is eltévedtünk, de minden jó, ha a vége jó – az utolsó vonattal eljutottunk a *Kamcsijába*.

Ahol már állt a bál, szó szerint: a kozák férfikórus és híres énekesek részvételével zajló gála utáni közös táncot már együtt jártuk a többiekkel. A fesztiválra érkező csapatok már itt remekelhetek, a grúzok például népdalokat, néptáncot adtak elő. Másnap indultak a komoly prezentációk, otthon előkészített országimázs-bemutatók, színpadi jelenetek, irodalmi blokkok. Mi egy 10 perces videót mutattunk be Budapestről és az egyetemről, Doktor Stella Lermontov-verset szavalt. A moszkvai Lomonoszov Egyetem hallgatói által összeállított irodalmi teszten igen jól szerepeltünk. Az egész he-

tes verseny záró eredményhirdetésén a dobogós helyezéseket a grúz, a milánói és a várnai egyetemek vitték el – megérdemelten.

A fesztivál résztvevői megemlékeztek a második világháború lezárásának 70. évfordulójáról, megkoszorúztuk Tolbuhin marsall emlékművét. Útközben hazafelé, Várnában elzarándokoltunk az 1444-es várnai csata emlékművéhez és Hunyadi János szobrához, de nem hagytuk ki a Retro Múzeumot sem: restaurált autók, motorok mellett többtucatnyi viaszbábu „elevenítette meg” a szocialista éra ideológiáit, forradalmárait, művészeit.

Igazi „interkulturális” élmény volt a fesztivál. Sok bolgár szokást ismertünk meg, megtapasztaltuk a fordított „igen-nem, bólogatás-fejrázás” élményét, s hogy a pontosság valóban nem erényük, viszont remek konyhájuk van. Egyedülálló lehetőség volt egyszerre ennyi nemzetiséggel találkozni, az orosz kultúra közegeiben.

Puskás Anita

Plovdiv: Fordítói konferencia

Bulgária ősi városkája, Plovdiv adott otthont a Russzkij Mir Alapítvány által szervezett fordítói konferenciának 2015 májusában, ahová Pálosi Ildikó tanárnő vezetésével érkezett az ötfős ruszisztika-csoport. Mindjárt az utazás napját a bolgár mentalitás sajátosságainak „lefordításával” tölthették: a busz elején ülők a lehető legtermészetesebb módon elegyednek szóba a leghátul ülő utasokkal, akár ismerik egymást, akár nem, úgyhogy előbb-utóbb az egész busz heves gesztusokkal kísért társalgásba bocsátkozik, akár egymáson átkiabálva is. Érkezésünkkor a bolgár időérzés és szervezettség sajátos értelmezését tapasztalhattuk meg, miközben azért minden a helyére kerül. Mi is átköltöztünk a konferencia kezdetére egy gyönyörű szállodába, ahol még a falakból is zene szólt.

A konferencia megnyitóján minden csapat (bolgár, szerb, lengyel, magyar) bemutatta otthon elkészített, a „Nyelvi játékok” témakörhöz kapcsolódó prezentációját. Aztán indult a maratoni hosszúságú gálaest – mazsorettekkel, táncosokkal, szavalatokkal, kicsikkel-nagyokkal. A nemzetközi nézősereg vastappsal ünnepelte a színészi vénával megáldott szavalókat és énekeseket. És még ez nem a vége: a banketten profi táncosok szórakoztattak bennünket órákon át.

Másnap kezdődött a tanulás, házi feladatok sokaságával. Az előadások és fordítói gyakorlatok három témakört fogtak át: turizmus, üzleti és irodalmi nyelv. Az egésznapos tanulás után idegenvezetőnk bemutatta a várost, megmáztuk a Felszabadulás

hegyét, de bolgár vendéglátóinkból még ekkor sem fogyott ki az energia: a vacsora mellé Oroszország-kvizt szolgáltak fel nekünk, majd indult a karaoke-buli. – És másnap kezdődött minden újra, ugyanolyan sűrű programmal. A nagy adag előadássorozat után a Bacskovói kolostorba indultunk, csodás hegyek, lélegzetelállító rózsabokrok sora között vitt az utunk.

A konferencia végére a mi erőnk már fogytán volt, de még az utolsó napon is voltak gyakorlatok. A záróbeszélgetésen ismerkedtünk meg Petroszlávval, egy vak bolgár fiúval, aki döbbenetes kitarásával mindnyájunkat meglepett. Zenetagozaton tanul, csodásan énekel, ezen felül olyan zseniálisan összeszedett beszédekert mondott oroszul, amire nem sokan képesek. Saját elhatározásából tanult meg oroszul, s már sikerült letennie az anyanyelvi szintű C2-es orosz nyelvvizsgát. – Petroszlávnak köszönhetően a plovdivi fordítói konferencia nemcsak óriási szakmai élményt jelentett, hanem elgondolkodtató emberi tapasztalatot adott.

Orosz Nikolett

Moszkva, meglepetésekkel

Végzős ruszisztikásként úgy döntöttem, megpróbálok hosszabb időre kijutni Moszkvába. Hosszas szervezés után sikerült is: három hónapot tölthettem gyakornokként a Moszkvai Magyar Kulturális Központ Levéltári Intézetében, Seres Attila, a Levéltári Intézet vezetője szakmai irányításával. Jártam már Oroszországban, így azt hittem, nem ér túl sok meglepetés. Nem volt ismeretlen sem a metróban reggelente hömpölygő tömeg, sem a beláthatatlan távolságok, sem a kulturális különbségek. A levéltári kutatómunka viszont annál inkább.

Egyik ámulatból a másikba estem az első moszkvai munkanapjaimon, mindkét levéltárban. Még be se tettem a lábam az Iljinka utcai Legújabbkori Történelmi Levéltárba, máris várt az első meglepetés: a levéltárat olyan szigorúan őrzik, hogy a bejáratot is rendszeresen cserélgetik. Soha nem tudni, melyik van nyitva. Ha mégis bejut az ember, s átesett az útlevél-ellenőrzésen és a táskák átvilágításán, fel kell hívni belső telefonon a kutatótermet, ahonnan lejön egy kísérő, aki labirintusszerű folyosókon, néha kerülőutakon át vezet el a kutatóteremhez. Ott kezdődik az igazi időuta-

zás: Marx és Lenin óriási portréi várják, réges-régi mikrofilmolvasók, még a telefon is úgy csörög, mintha egy régi szovjet filmből szólna. Azonnal megtetszett a hely. Az Irodalmi Levéltárban – bő félóra metróról a Kurszki pályaudvartól – is értek meglepetések. A bejáratnál lévő szekrényekben kell hagyni a táskákat, kötelező a kis kék nejlonpapucsok viselése, igaz, a csörgő-zörgő papucsokban csoszogó kutatók kíséret nélkül közlekedhetnek.

Nagyon izgalmas kutatási témákat kaptam a gyakorlatvezetőmtől. A történelmi levéltárban az SZKP KB Magyarországgal kapcsolatos, az ötvenes, hatvanas évekből származó iratait kutattam, az irodalmi levéltárban pedig a Szovjet Filmművészek Szövetsége magyar filmművészekkel folytatott levelezéseit és a szovjet–magyar filmes delegációk cseréiről írt beszámolókat.

A levéltári kutatás mellett segítettem az I. világháborús konferencia lebonyolításában, így megismerhettem a Moszkvai Magyar Kulturális Központ munkáját és munkatársait is. Nagyon örülök, hogy részese lehettem ennek a közösségnek: nekik is köszönhető a szakmai gyakorlatom sikere, s hogy Oroszország a kedvenc helyem. Már tervezem is a következő moszkvai utamat.

Beke Gabriella

A szavak emlékezete

Dal, Usakov, Ozsegov, Szkvorcov – ezekkel a nevekkal kezdtük annak idején a ruszista tanulmányokat: a legfontosabb szótárak használatát kellett megtanulni. Rémes stúdiumnak tűnt. De volt egy tanárunk, akinek segítségével rájöttünk a „szótárolvasás” ízére: előadásában a lexicográfusok a világ legszínesebb figuráiként jelentek meg. Köztük volt Lev Ivanovics Szkvorcov (1934–2014), akire 2016 áprilisában Oroszország vezetői nyelvészei emlékeztek a Vlagyimirban rendezett nemzetközi konferencián, amelyet ezentúl évente megrendeznek olyan jeles felsőoktatási intézmények közreműködésével, mint a Nemzetközi Kapcsolatok Egyeteme (MGIMO), a Gorkij Irodalmi Főiskola és az Államigazgatási Egyetem.

Lev Szkvorcov 1952-ben fizika szakra iratkozott be a Lomonoszov Egyetemen, de mindjárt az első év után otthagya, és átment filológiára. Abban a tanévben igazi nagy egyéniségek tanítottak itt, köztük a Puskin-textológus Szergej Bondi, Vinogradov akadémikus és maga Szergej Ivanovics Ozsegov is. Kiszáratva úgy emlegették kettejüket, hogy „a két Ivanovics”. A tanár és tanítvány hamarosan egy „fedél” alá került: az Ozsegov-szótár új kiadásai már Lev Szkvorcov szerkesztésében jelentek meg. Közben elkészült saját szótára, az orosz nyelvhelyességi kézikönyv (legújabb kiadása: Большой толковый словарь правильной русской речи: 8000 слов и выражений / Л. И. Скворцов. – М.: Мир и Образование, 2009. 1104 с.), amelyben a nyolcezer szócikk mindegyike egy-egy kisesszével ér fel. A normatív-stilisztikai szótár a legnehezebb műfaj ma, a naponta változó nyelvi közegben. Szkvorcov azonban olyan kereteket jelöl ki az orosz irodalmi nyelv normaváltozásaihoz, amelyeken belül a norma nem nyűg, hanem inspiráció a nyelvhasználó számára: ösztönzés a pontos önkifejezésre, garancia a másik pontos megértésére. Ezt az elvet követte nyelvművelő publicisztikájában is, ezek egyikéből közlünk részletet az alábbiakban. A cikket a 2011. március 1-jétől hatályos új orosz rendőrségi törvény elfogadása előtt tette közzé, amely a „régijű” полиция szó használatát vezette be a megszokott милиция helyett.

«Полиция» против «милиция»?

Слово «милиция» традиционно употребляется в русском языке в двух основных значениях: 1. Административное учреждение, в ведении которого находится охрана общественного порядка, государственной другой собственности, безопасности граждан и их имущества; и 2. (устарелое) Добровольная военная дружина, народное (земское) ополчение. В нынешнем его значении слово «милиция» употребляется со времени принятия Декрета СНК от 28 октября (10 ноября) 1917 года. Исторически оно восходит к латинскому militia – «военная служба, войско», а также «военная кампания, поход» (по глаголу milito – «быть солдатом, пехотинцем»). В русский литературный язык слово «милиция» попало скорее всего через французское или польское посредство (см. старую французскую форму milicie; польскую milicija).

Что касается слова «полиция», то в наших общих и исторических словарях оно толкуется, по традиции, как «административный орган охраны государственной безопасности». В русском языке слово «полиция» известно с начала XVIII века (сама полиция была учреждена Петром Первым в 1718 году), а в словари оно вошло в первой его трети (Словарь Вейсмана, 1731). Непосредственно оно восходит к немецкому polizey – «полиция», которое происходит от латинского politia – «государственное устройство, государство». Само же латинское слово politia имеет истоком греческое слово πολιτεία – «государственные дела, форма правления, государство» (в его основе лежит слово πόλις – первоначально «город», а затем – «государство»).

Этимологические истоки слов «милиция» и «полиция» объясняют особенности их употребления в современной русской речи. По своей исторической семантике первое из них (милиция) связано с охраной гражданских прав населения, борьбой с преступностью, хищениями собственности и т.п., а второе (полиция) – с сохранением государственного строя, режима правления, его общей безопасностью (вспомним царскую охранку). Слова «милиция» и «полиция» по за-

кону этимологической памяти языка сохраняют смысловые связи с исходными толкованиями, что отражается и на их современном употреблении, дистрибутивных (сочетаемых) возможностях и т.д. Мы можем сказать, например, *народная милиция*, но вряд ли скажем когда-нибудь *народная полиция* – это противоречит и духу языка, и сложившимся устойчивым коннотациям. Точно так же возможна и понятна *полицейщина* (полицейский режим, полицейское правление), но нет и быть не может *милиционерщины* (или милиционерского режима, милиционерского правления). В самые первые годы Великой Отечественной войны на временно оккупированных территориях нашей страны появилось словечко «полицай» (множественное – «полицаи»), сначала в речи жителей Украины и Белоруссии, а затем и в других местах. Словечко-прозвище, резкое, как бич, слово-приговор, слово-клеймо для предателя. А теперь вы хотите, чтобы полицейскими и полицаями называли тех, кто охраняет покой наших граждан? Сам язык выступает против такого «переименования».

Словарь перемен
Новое издание «Трёх квадрат»

«Время, в которое Марина Вишневецкая со своими коллегами и издательством «Три квадрата» составила «Словарь перемен», для судеб постсоветской России – сложное. Можно как угодно, в зависимости от гражданского темперамента и политической позиции, называть то, что происходит в пограничье Российской Федерации и Украины, но в отношениях русского и украинского языков, а также в отношениях внутри русскоязычных сообществ РФ и Украины, произошли пока трудно обозримые изменения. Дело идет не только о так называемых этнофолизмах – речениях, так или иначе унижающих, диффамирующих и дисквалифицирующих носителей близкородственного языка. Сама среда, пресловутый дискурс, в котором живет общественность наиболее близких другу друг стран-наследниц СССР, подчинен саморазвивающейся логике конфликта». (Гасан Гусейнов: «Лексикограф в Аду»)

«Словарь перемен» фиксирует лексические материалы и явления последнего времени, пришедшие из интернета, прессы, теленовостей. Одни слова, мемы и идиомы ждет судьба однодневок, другие могут обладать большей живучестью. Этот острый или парадоксальный, грубый или изысканный, зачастую неполиткорректный языковой пазл составит для потомков не менее яркий образ эпохи, чем образцы нашей материальной культуры. Осмыслению этого помогут статьи о языке 2014 года, опубликованные в конце книги. Издание предназначено специалистам-филологам, словесникам, студентам, всем, кто интересуется современным состоянием русского языка.

Словарь перемен – 2014 / Сост. М. Вишневецкая. Москва: Три квадрата, 2015. – 224 с.

Могут сказать: стерпится – слюбится, была у нас милиция, станет полиция; есть у нас спортсмен и спортсменка, будут – полисмен и полисменка. Но по упомянутому выше объективному закону сохранения этимологической памяти в языке слова «милиция» и «полиция» не будут у нас смешиваться и взаимно заменяться: модный ныне ребрендинг (замена вывески без смены содержания) здесь не пройдет. Первое из них «ми-

лиция вместо милиции) в «Новой газете» от 18.08.2010 г.: за милицию проголосовало около 50 процентов читателей (49,25 процента), заполицию – менее 20 процентов (18,97 процента), а около трети (31,78 процента) заявили: «А нам всё равно».

Глас народа – глас Божий. Или уже нет?
(Российская Федерация сегодня. – 2010. – № 20 – С. 40–41.)

лиция» (с производными «милиционер», «милицейский» и др.) в общественном языковом сознании связано с заботой государства о благополучии, покое и охране личных прав и свобод граждан, а второе – «полиция» (с производными «полицейщина», «полицай» и возможным возрождением забытого *фараона* и даже *легавого*) навсегда соединилось в нашем общезыковом сознании с антидемократической политикой государства.

Если мы хотим и готовы увеличить пропасть между властью и народом, то давайте вводить в официальный оборот термин «полиция» (с его производными, включая презрительно-ругательное «полицай», множественное – «полицаи»). Вот только будет ли это служить укреплению и единению нашего общества, идейно (да и организационно) расшатанного в последние десятилетия? Ответ, я думаю, очевиден, и, видимо, многие поддержат меня в моих прогностических оценках и сугубо лингвистических доводах.

P.S. Весьма показательны результаты первых опросов по поводу смены названия (*по-*

Jubileumi köteteink

Fiatal ruszisták „alternatívái”

Megjelent a Ruszisztikai Könyvek sorozat 41. kötete, amely az első nemzetközi ifjúsági ruszisztikai konferencián elhangzott előadások legjobbait tartalmazza:

Альтернативы, переломные пункты и смены режима в истории России / Alternatives, Turning Points and Regime Changes in Russian History. Főszerkesztő: dr. Szvák Gyula, szerkesztők: Filippov Szergej, Gyimesi Zsuzsanna. Ruszisztikai Könyvek XLI. Budapest: Russica Pannonicana, 2015. 588 o.

A konferenciára hetvenen érkeztek Európa és Ázsia tíz országából, a legkülönbébb tudományterületek képviselőiben. A kötetbe 56 tanulmány került, 17 angol és 39 orosz nyelven, köztük 14 fiatal magyar szerző munkája. A tematikailag rendkívül sokszínű anyagot a szerkesztők a következő fejezetekbe rendezték: Oroszország története a XII–XVIII. században; Oroszország története a XIX. században és a XX. század elején; A Szovjetunió története; A posztszovjet korszak; Kultúrtörténet. Említésre méltó, hogy a kötet szerzői közül négyen nyertek első helyezést, hatan pedig második vagy harmadik helyezést az elmúlt kilenc év során „Az Év Oroszdolgozata” című pályázaton. Így nem túlzás azt állítani, hogy ez a pályázat hozzásegít a publikálási rutin megszerzéséhez.

Nemzedékek egy fedél alatt

Tanulmányok a Ruszisztikai Központ jubileumára

Huszonegy ruszista húsz tanulmánya olvasható a Ruszisztikai Központ jubileumára

ra megjelent reprezentatív kötetben, amely bár ünnepi alkalomra készült, a ruszista szakma hétköznapijainak eredményeiről ad keresztmetszetet. Nem „végleges eredményeket” közöl – a tudományban „végleges eredmények” aligha lehetségesek –, a kötet „csupán” arra vállalkozik, hogy kijelöljön alapvető irányokat, meghatározzon további feladatokat. „Ahhoz azonban – írja Szvák Gyula a kötet bevezetőjében –, hogy a nemzetközi tudományosság megbecsült iskolája létrejöhessen, nemzedékek egymásra épülő szorgos, kitartó és alázatos munkálkodására van szükség.” A „budapesti ruszista iskola” – amelyről a kötetben Szvák Gyula közöl tanulmányt – igen jó nemzetközi pozíciókat szerzett, s immár éppen mint „iskolát” jegyzik és tartják számon. Erősíti ezt a pozíciót a jelen kötet is, jelezve a tudomány szak Budapesti művelt területeit. A kötetben közölt tanulmányok öt tárgykört fognak át, s ami különösen figyelemre méltó, mindegyik fejezetben ott van a legfiatalabb ruszista nemzedék – erős, alapos kutatásokra támaszkodó munkákkal. A historiográfiai tanulmányok között Medzibrodsky Alexandra és Suhajda Szabolcs munkáját, a közép- és korai újkor-történeti munkák között Gyóni Gábor és Szaniszló Orsolya írását érdemes kiemelni, az újkortörténet köréből Mészáros Zsófia és Nagy Szilvia munkáját, a szovjet tanulmányok között pedig Fóris Ákosét. Mindegyik fiatal kutató munkáján jól felismerhető tanárai hatása: Krausz Tamás, Sz. Bíró Zoltán, Bodnár Erzsébet, Gyimesi Zsuzsanna, V. Molnár László, Szilágyi Ákos, Szili Sándor, Szvák Gyula, Filippov Szergej, Havas Ferenc és mások tartoznak közéjük, akiknek írásai együtt szerepelnek a fiatalokéval.

A kötet a Ruszisztikai Központ titkárságán szerezhető be.

Альтернативы, переломные пункты и смены режима в истории России

Alternatives, Turning Points and Regime Changes in Russian History and Culture

RUSZISZTIKAI KÖNYVEK XLI.
RUSSICA PANNONICANA

A mi Ruszisztikánk
TANULMÁNYOK
A 20/25. ÉVFORDULÓRA

RUSZISZTIKAI KÖNYVEK XL.
RUSSICA PANNONICANA

Fiókák

A ruszisztika berkeiben jól ismert tárcaíró, Kvász Iván is megtekintette a Fortocska Galéria *A ruszisztika mesterszak színe-java* címmel 2015 szeptemberében nyílt kiállítását, mely az alábbi opusz megírására ihlette:

Mindig röhejesnek, mert iskolásnak és túlon túl amerikaiasnak tartotta a különféle osztályablókat, aztán egyszer csak egy folyosónyi portré meredt rá, amikor gyanútlanul bement a munkahelyére. Ha már beléjük botlott, hát megnézte őket, az új szak, a ruszisztikai mesterszak első négy évfolyamának végzőseit. Ismerős arcokat fedezett fel, mind tanítványa volt, sokat közülük régen nem látott.

Furcsa volt így, kimerevítve és felnagyítva viszontlátni őket, de akárhogy is spannolta magát, nem fogta el semmilyen diszkomfortérzés. Bizony jó volt ránézni az elsőre, de még az utolsóira is.

És ahogy lépegetett bámulva előre, egyszerre csak feléledtek a „kincstári” (hisz legtöbbjüket az államvizsgán kapták le) fotók. Emlékek, történetek jöttek elő, személyiségek elevenedtek meg.

Az első érzése az volt, hogy miből is lesz a cserebogár. Ezek a fiatal emberek decensen néztek vele farkasszemet, pimaszul fiatalok és magabiztosak voltak, öröm és megelégedettség sugárzott az arcukról. Hisz elvégezték a ruszisztika szakot!

Pedig Hirsch Jenő, az elején, a felének ha adott volna erre esélyt. Olyan tudatlanul estek be a ruszisztikába, hogy az már fájt, bár meglepődni neki kellett volna a legkevésbé, hiszen ő találta ki, hogy – *horribile dictu* – akár spanyol alapszakos is bekerülhessen. Így viszont kissé (vagy akár nagyon is) ismerethiányos, de igen színes társaság, megannyi autonóm karakter került össze egy-egy évfolyamon. Volt ott szende, szundi, morgó, de tudor is bőven, Hófehérke azonban egy se akadt közülük, és ezt nagyon tudta értékelni. A kényeske-fényeske típustól megkímélte a sors.

Most fedezte fel csak igazán, hogy ezek jó arcú fiatalok. Még talán jól is érezték itt magukat – legalábbis ezt jött le a tablóról. Amin felettébb elcsodálkozott, hiszen ő maga a legjobb tehetsége sze-

rint igyekezett megkeseríteni az életüket. Amire biztos receptje volt: Szűcs Jenőt feladni az első órára. Csupán csak a mihez tartás végett. Ha ugyanis ezek után is kitartanak, akkor lehet, hogy mégis lesz belőlük valami. Egyébként válogatott kínzási eszközöket használt, úgy mint a „kiosztmányok” műfaját, egymás (le)pontoztatását, és kiselőadásokat minden mennyiségben, nagy bibliográfiákkal. Ráadásul időnként még órán kívül is – amelyek persze, mindig tovább tartottak – elbeszélgetett a hallgatóival, ami biztos nagyon hiányzott nekik.

De túrték. Csakazértis. Majd én megmutatom ennek a seggfejnek (jó, lehet, hogy nem ezt az epitheton ornanst használták), hogy nem vagyok olyan hülye, mint amilyennek néz engem. Hirsch soha nem tudott szabadulni attól a kényszerképzettől, hogy a téma iránti érdeklődésen kívül éppen ez a bizonyítási kényszer volt a legfőbb motivációjuk. Persze nemcsak neki és kollégáinak, de önmaguknak is meg akarták mutatni. Volt egő, önbecsülés óriási adagban, még jó, hogy társult hozzá kintás, munkabírás és ügyszeretet is.

És jópofaság. Hirsch maga is sztorizott eleget (vagy annál is többet), de az igazán maradandóak a hallgatói beköpések, az ún. „ru-

dicizmusok” voltak, amelyek a tanítás zárt keretei sikerrel feszegették. Hirsch már három és fél évtizede művelte ezt a mesterséget, de még neki is tudtak meglepetést okozni.

Egyikük biztos mazochista lehetett, mert amikor kettest kapott tőle a félév végén, akkor őt kérte fel témavezetőjének, majd kitűnőre diplomázott. Jó páran voltak, akik a sikertelen felvételi után sem adták fel, és többször is megpróbálták. Tisztelet érte. De akadtak olyanok is minden évben, akik megszabadulni nem tudtak sehogy sem a ruszisztikától: ők a doktori iskolában folytatták. Lett a szakon manikűrösből ruszisztikai ügyvivő szakértő, angol tolmácsból orosz filozófiatörténész, vagy, hogy a reciprok életpályamodellt is felvillantsuk: ruszisztikai mesterből lótenyésztő vállalkozó.

Mind egyformán elégedetten nézett le volt tanára a falról. És csodák csodájára Hirsch ugyanígy érzett. Hiszen a ruszisztika által felnevelt fiókák voltak. Az övéi (is). Nem sasfiak ugyan, de ő sem volt egy Napóleon. Sokkal inkább szabad madarak, akik kirepültek a tanszéki fészekből, ki tudja, merre véve az irányt. Talán a nagy mágus vaskalitikája, talán a határtalan égbolt felé.

Kvász Iván

Nyírfa a Trefort-kertben

A 10. ruszisztikai biennálé vendégei és vendéglátóik nyírfa-ültetnek a Trefort-kertben a Ruszisztikai Központ jubileumára. A tudós vendégek mindegyike hozott magával egy maréknyi földet: a nyírfa így urali, szibériai, közép-európai és amerikai földben verhetett egyszerre gyökeret.

